

Pliktkrenkelser i nære relasjoner

En redegjørelse for det objektive gjerningsinnholdet i straffeloven § 219 og en vurdering av behovet for bestemmelsen

Kandidatnr: 365

Veileder: Sjak R. Haaheim

Leveringsfrist: 25. april

Til sammen 17955 ord

(* se regelverk på www.jus.uio.no/studier/undervisning/spesialoppgave/)

25.04.2005

Innholdsfortegnelse

1	<u>INNLEDNING</u>	1
1.1	OPPGAVENS RETTSLIGE PROBLEMSTILLINGER	1
1.2	BAKGRUNN	1
1.3	AKTUALITET	2
1.4	UTBREDELSE OG OMFANG	3
1.5	AVGRENSNING AV OPPGAVEN	4
1.5.1	OPPGAVENS PLASSERING INNENFOR DEN ALMINNELIGE STRAFFERETTEN	4
1.5.2	OPPGAVEN DRØFTER STRAFFELOVEN § 219 FØRSTE LEDD ANNET STRAFFEALTERNATIV	5
1.6	RETTSKILDEBILDET	5
1.7	OPPBYGNING AV OPPGAVEN	6
2	<u>STRAFFELOVEN § 219 - DET OBJEKTIVE GJERNINGSINNHOLED</u>	7
2.1	HVILKE PERSONER ER VERNET ETTER BESTEMMELSEN?	7
2.1.1	INNLEDNING	7
2.1.2	EKTEFELLE	8
2.1.3	BARN	8
2.1.4	ANNEN PERSON I GJERNINGSPERSONENS OMSORG	10
2.1.5	ANDRE PERSONER SOM TILHØRER HANS HUSSTAND	11
2.2	VILKÅRET OM AT VEDKOMMENDE ”PAA GRUND AF SYGDOM, ALDER ELLER ANDRE OMSTÆNDIGHEDER ER UDE AF STAND TIL AT HJELPE SIG SELV”.	13
2.2.1	HVILKE AV DE OVENFOR NEVNTE PERSONGRUPPER GJELDER DETTE VILKÅRET FOR?	13
2.2.2	HVA LIGGER SÅ I VILKÅRET ”PAA GRUND AF SYGDOM, ALDER ELLER ANDRE OMSTÆNDIGHEDER ER UDE AF STAND TIL AT HJELPE SIG SELV”?	16
2.2.2.1	Kravet til årsakssammenheng	16
2.2.2.2	Sykdomsalternativet	16
2.2.2.3	Aldersalternativet	17
2.2.2.4	Andre omstendigheter	18
2.3	KRENKELSE AV SINE PLIKTER	27
2.4	PLIKTKRENKELSEN MÅ VÆRE AV KVALIFISERT ART, JFR. ”OFTERE” ELLER ”GROVT”	28

2.5 DEN STRAFFBARE HANDLING ER BESKREVET SOM "VANRØGT, MISHANDLING ELLER ANDEN LIGNENE ADFÆRD"	29
2.5.1 "VANRØGT"	29
2.5.2 "MISHANDLING"	32
2.5.3 "ANDEN LIGNENDE ADFÆRD"	37
2.5.3.1 Psykiske krenkelser	38
2.5.3.2 Integrering i samfunnet	39
2.5.3.3 Beslaglegging av penger og andre verdisaker	41
2.5.3.4 Annen krenkende og nedverdiggende behandling	41
2.6 AVSLUTTENDE KOMMENTARER TIL DEL 2	44
<u>3 NORGES FOLKERETTSLIGE FORPLIKTELSE</u>	<u>45</u>
3.1 INNLEDENDE BEMERKNINGER	45
3.2 MENNESKERETTIGHETSKONVENSJONENES STILLING I NORSK RETT	46
3.2.1 DE INKORPORERTE KONVENSJONENE	46
3.2.2 DE IKKE-INKORPORERTE KONVENSJONENE	47
3.3 INNHOLDET I DE AKTUELLE KONVENSJONER	49
3.3.1 FORBUDET MOT TORTUR, UMENNESKELIG OG NEDVERDIGENDE BEHANDLING	49
3.3.2 RETTEN TIL RESPEKT FOR PRIVATLIV, FAMILIELIV MV.	51
3.3.3 RETTEN TIL LIV	52
3.3.4 RETTIGHETER ETTER KVINNEKONVENSJONEN	53
3.3.5 RETTIGHETER ETTER BARNEKONVENSJONEN	54
3.4 OPPSUMMERING	55
<u>4 HVORDAN BØR VERNET MOT PLIKTKRENKELSER I NÆRE RELASJONER VÆRE?</u>	<u>56</u>
4.1 ENDRINGSFORSLAGENES ANBEFALINGER	56
4.1.1 STRAFFELOVKOMMISJONEN	56
4.1.2 KVINNEVOLDSUTVALGET	56
4.2 VURDERING AV UTREDNINGSARBEIDENE	57
4.2.1 STRAFFELOVKOMMISJONENS DELUTREDNING VII	57
4.2.2 KVINNEVOLDSUTVALGET	58
4.3 OPPSUMMERNING - HVORDAN BØR REGELENS VIDERE LIV VÆRE?	64
<u>5 LITTERATURLISTE</u>	<u>66</u>

1 Innledning

1.1 Oppgavens rettslige problemstillinger

Straffeloven¹ § 219 første ledd lyder:

”Med Fængsel indtil 2 Aar staffes den, som utsætter nogen hans Husstand tilhørende Person for Nød ved modvillig at unddrage sig den ham paahvilende Forsørgelsespligt, eller som ved Vanrøgt, Mishandling eller anden lignende Adferd oftere eller grovt krænker sine plikter mod Ægtefælle eller Barn eller mod nogen hans Husstand tilhørende eller hans Omsorg undergiven Person, som paa Grund af Sygdom, Alder eller andre Omstændigheder er ude af Stand til at hjælpe sig selv. Har Forbrydelsen havt Døden eller betydelig Skade paa Legeme eller Helbred tilfølge, anvendes Fængsel indtil 6 Aar.”

Hovedproblemstillingen i oppgaven er: Hva ligger i det objektive gjerningsinnholdet i straffeloven § 219 første ledd annet straffealternativ?

Redegjørelsen for bestemmelsens innhold reiser også spørsmålet om fornærmedes vern oppfyller Norges folkerettslige forpliktelser.

Bestemmelsen er for tiden under revisjon, og det foreligger konkrete forslag til endringer, så vel som forslag om opphevelse av bestemmelsen. Oppgaven omfatter på denne bakgrunn også en gjennomgang av endringsforslagene, samt en vurdering av om opphevelse av bestemmelsen vil innebære at det strafferettslige vernet mot voldshandlinger i nære relasjoner svekkes.

1.2 Bakgrunn

Utøvelse av vold overfor personer som står i en nær relasjon til gjerningspersonen, har til alle tider eksistert som en del av familielivets mørkesider. Personer som står i et

---

¹ Alminnelig borgerlig straffelov av 22. mai 1902 Nr 10

særskilt avhengighetsforhold til gjerningspersonen, er ekstra sårbare for slike krenkelser. Dette skyldes at fornærmede ofte er forsvarsløs i forhold til gjerningspersonens fysiske overlegenhet, og at ugjerningene som regel skjer innenfor hjemmets fire vegger.

Hjemmet skal i utgangspunktet være et trygt sted, et fristed uten noen former for mishandling. Når den voldsutsatte deler bord og seng med gjerningsmannen, kan hun ikke på samme måte som et ”tilfeldig” voldsoffer trekke seg tilbake. Dette gjør at overtredelsene i familievoldssakene har et svært graverende og straffverdig preg.

1.3 Aktualitet

Utøvelse av vold overfor personer som står i en nær relasjon til gjerningspersonen, rammes etter gjeldende rett av straffeloven § 219. Bestemmelsen har imidlertid stått uendret i over 100 år. Rettspraksis viser at bestemmelsen er lite brukt. Videre er den lite omtalt i teorien. Det foreligger derfor usikkerhet med hensyn til bestemmelsens anvendelsesområde og rekkevidde.

Usikkerheten knyttet til anvendelsesområdet, er formodentlig blitt større etter Straffelovkommisjonens siste forslag², der bestemmelsen foreslås opphevet. Begrunnelsen for å oppheve bestemmelsen er at kommisjonen anså at de ordinære reglene om bl.a. seksualforbrytelser, trusler, tvang, frihetsberøvelser og legemskrenkelser i straffeloven §§ 192 flg., 222, 227, 228 flg. utgjorde et tilstrekkelig vern for fornærmede i familievoldssakene.

I kjølvannet av forslaget om å oppheve straffeloven § 219 har Kvinnevoldsutvalget kommet med en utredning.³ I motsetning til Straffelovkommisjonen er Kvinnevoldsutvalget av en helt annen oppfatning med hensyn til behovet for en bestemmelse mot pliktkenkelser i nære relasjoner. Utvalget foreslår en helt ny fanebestemmelse som kun angår vold mot kvinner i nære relasjoner.

---

² NOU 2002:4 *Ny straffelov* Delutredning VII

³ NOU 2003:31 *Retten til et liv uten vold*

Problemstillingen blir stadig mer aktuell fordi Høyesterett i løpet av det siste året har skjerpet straffnivået i familievoldssakene. Videre har regjeringen gjennom sin handlingsplan satt temaet på dagsorden.⁴

1.4 Utbredelse og omfang

Norske myndigheter har ikke gjennomført noen representativ studie av omfanget og utbredelsen av vold i nære relasjoner. Dog er det ikke tvilsomt at vold i nære relasjoner er et betydelig samfunnsproblem.⁵

I 2001 ble cirka 20.000 kvinner utsatt for en eller annen form for vold eller trusler fra personer de har en nær relasjon til.⁶ Antagelig foreligger det betydelige mørketall, all den tid de mest undertrykte og mishandlede kvinnene trolig ikke har besvart undersøkelsen.

Vold mot kvinner er et komplekst samfunnsproblem som hvert år fører med seg tap og kostnader i form av skader, nedsatt livskvalitet, og i ytterste konsekvens dødsfall. Selv om disse tapene og kostnadene i første rekke rammer kvinnen, rammes også samfunnet av volden.⁷

De samfunnsøkonomiske kostnadene knyttet til vold mot kvinner synliggjør virkningene av volden. En bevisstgjøring av samfunnsøkonomiske kostnader kan gi en større forståelse for voldens alvorlige karakter. Det foreligger per dags dato ingen offisielle regnestykker som kartlegger de økonomiske virkningene av vold i nære relasjoner. Det kan imidlertid ikke være tvilsomt at det dreier seg om et betydelig beløp hensyn tatt statens utgifter til behandling av ofrene og tapte inntekter ved at ofrene svært ofte blir uføretrygdet etter langvarige overgrep.

---

⁴ "Vold i nære relasjoner" 2004

⁵ NOU2003:31 side 42

⁶ Statistisk sentralbyrå (2002): Levekårsundersøkelsen 2001

⁷ NOU2003:31 side 46

1.5 Avgrensning av oppgaven

1.5.1 Oppgavens plassering innenfor den alminnelige strafferetten

Etter norsk rett må fire straffbarhetsvilkår være oppfylt for at en person skal kunne straffes. Det gjelder for det første et lovskrav som innebærer at det må foreligge en hjemmel for å kunne straffes, jfr. Grunnloven⁸ § 96 og EMK⁹ art. 7. Videre må det ikke foreligge noen straffrihetsgrunn, eksempelvis nødrett eller nødverge, jfr. straffeloven §§ 47 og 48. Gjerningspersonen må dessuten være tilregnelig, jfr. straffeloven §§ 44 og 46, og ha utvist skyld, som hovedregel forsett, jfr. straffeloven § 40 første ledd.

Denne oppgaven faller inn under lovskravet, nærmere bestemt en redegjørelse for straffebudets objektive gjerningsinnhold. Skyldkravet forvolder som regel ikke de samme problemer når det gjelder langvarige, systematiske pliktkenkelsler, som ved andre straffebud. Er retten kommet til at en slik pliktkenkelse foreligger, er det mer eller mindre underforstått at handlingene er utøvd forsettlig. Jeg vil således avgrense oppgaven mot de øvrige straffbarhetsvilkår.

Innenfor lovskravet reises det imidlertid også flere andre generelle spørsmål, som for eksempel medvirkning, forsøk og konkurrans. For å avklare disse spørsmål må imidlertid den objektive gjerningsbeskrivelsen ligge til grunn. Og når det først er avklart hva som ligger i den fullbyrdede handlingen, vil det i relasjon til straffeloven § 219 ikke oppstå de samme uklarheter i forhold til medvirkning, forsøk og konkurrans. Dessuten vil heller ikke oppgavens omfang tillate en drøftelse av disse spørsmål. Disse elementene av lovskravet vil derfor ikke bli behandlet.

---

⁸ Kongeriget Norges Grundlov av 17. mai 1814

⁹ European convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Rome, 4. November 1950

1.5.2 Oppgaven drøfter straffeloven § 219 første ledd annet straffealternativ

Lovteksten lyder:

”... ved Vanrøgt, Mishandling eller anden lignende Adferd oftere eller grovt krænker sine plikter mod Ægtefælle eller Barn eller mod nogen hans Husstand tilhørende eller hans Omsorg undergiven Person, som paa Grund af Sygdom, Alder eller andre Omstændigheder er ude af Stand til at hjælpe sig selv”.

Jeg avgrenser oppgaven mot første straffealternativ, som gjelder forsørgelsesplikter, og mot § 219 første ledd annet punktum, som forhøyer straffen der pliktorenkelsen har hatt betydelig skade på legeme eller helbred eller døden som følge. For å kunne straffes etter annet punktum må således gjerningspersonens forsett omfatte denne følgen. Det er stort sett på den subjektive siden ”slaget” står i forholdet til annet punktum.

I det følgende vil jeg bruke betegnelsen ”straffeloven § 219” når det gjelder første ledd annet straffealternativ.

1.6 Rettskildebildet

Som nevnt er rettskildebildet knyttet til straffeloven § 219 beskjedent.

Gjennom menneskerettsloven¹⁰ § 2, samt Grunnloven § 110c, er både Den europeiske menneskerettighetskonvensjon, De forente nasjoners internasjonale konvensjon om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter¹¹, De forente nasjoners internasjonale konvensjon om sivile og politiske rettigheter¹² og Barnekonvensjonen¹³ direkte inkorporert i norsk rett. Konvensjonene og praksis rundt disse vil således komplimentere vernet etter gjeldende rett.

---

¹⁰ Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett av 21. mai Nr. 30. 1999

¹¹ International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, 16. December 1966

¹² International Covenant on Civil and Political rights, 16. December 1966

¹³ Convention on the Rights of the Child, 20. November 1989

Hva angår Kvinnekonvensjonens¹⁴ stilling i norsk rett, som ikke er inkorporert, må støtte søkes i Grunnloven § 110c, menneskerettsloven § 1, samt presumsjonsprinsippet som oppstiller en presumsjon om at norsk intern rett er i overensstemmelse med våre internasjonale forpliktelser.

Bestemmelsens forarbeider er svært gamle og bør tolkes i lys av de endrede samfunnsforholdene.

I tillegg til de gamle forarbeidene finnes, som allerede nevnt, også noen helt nye utredninger. Utredningene er imidlertid kommet kort i prosessen, samtidig som deres innhold taler for markante endringer i gjeldende regelverk. Kvinnevoldsutvalgets utredning går imidlertid grundig inn på dagens faktiske situasjon, og er således med på å belyse problemene knyttet til den gjeldende bestemmelsen.

Det er få Høyesterettsdommer som behandler de materielle sidene ved straffeloven § 219. Derimot er det relativt fyldig lagmannsrettspraksis på området. Det tynne rettskildebildet rundt bestemmelsen tilsier at lagmannsrettsdommene bør tillegges betydelig vekt.

1.7 Oppbygning av oppgaven

Jeg redegjør først for det objektive gjerningsinnholdet i straffeloven § 219. I den forbindelse vil jeg benytte begreper som ”makt og kontroll” og ”medavhengighet”, som er sentrale for forståelsen av vold i nære relasjoner.

Deretter drøfter jeg spørsmålet om hvorvidt regelen tilfredsstillende våre folkerettslige forpliktelser.

Avslutningsvis vurderer jeg hvorvidt de foreslåtte endringene innebærer en svekkelse av det strafferettslige vernet dagens bestemmelse ivaretar, og hvordan bestemmelsen bør være i fremtiden.

---

¹⁴ Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women av 18. Desember 1979

2 Straffeloven § 219 - det objektive gjerningsinnholdet

2.1 Hvilke personer er vernet etter bestemmelsen?

2.1.1 Innledning

Pliktkrenkelsen må skje mot ”Ægtefelle eller Barn eller mod nogens hans Husstand tilhørende eller hans Omsorg undergiven Person”.

Ordlyden viser at en rekke personer kan være vernet etter bestemmelsen. Motivet bak regelen er å forhindre krenkelser fra nærstående og overordnede personer. Krenkelsene vil som regel foregå i hjemmet, som av lovgiver er ansett som et særlig trygt sted. For at bestemmelsen skal kunne oppfylle sitt formål, må den således omfatte en vid personkrets.

Jeg vil i det følgende bruke lovtekstens inndeling i persongrupper. En nærmere grenseoppgang mellom persongruppene begrunnes i at både ”Ægtefelle” og ”Barn” nyter godt av et utvidet vern ettersom de etter ordlyden er omfattet - selv om de ikke lenger bor sammen med overgriperen.

Det utvidede vernet begrunnes med at krenkelser ofte foregår etter at et samliv har opphørt. Særlig ektefeller og barn vil vanligvis omgås også etter at samlivet er opphørt. Det å bryte med voldsutøveren er ingen garanti for at volden tar slutt, og denne gruppen er således i en utsatt posisjon.

Forskning viser dessuten at mange kvinners frykt for at volden skal eskalere i grovhet og omfang dersom hun velger å bryte samlivet, kan være berettiget. Økt aggresjon som følge av samlivsbrudd er i følge Jenkins og Davidson (1999) så sannsynlig at de har begynt å bruke begrepet ”separasjonsvold” for å beskrive den volden som ofte forekommer i bruddfasen. Også Ekbrand (2001) refererer til en rekke undersøkelser som

viser at kvinner i stor utstrekning opplever vold i forbindelse med separasjon og skilsmisse.¹⁵

2.1.2 Ektefelle

Gjerningspersonenes ektefelle er vernet etter bestemmelsen. Vilkårene for når det foreligger et ekteskap, fremgår av ekteskapsloven.¹⁶ Likestilt med ekteskap er registrert partnerskap etter partnerskapsloven.¹⁷

Det fremgår både av ordlyden og av forarbeidene¹⁸ at også en fraseparert ektefelle er å anse som "Ægtefælle" i lovens forstand. Vernet beholdes inntil det foreligger skilsmisse. Fra skilsmissetidspunkt må fornærmede nøye seg med de alminnelige straffebestemmelsene, samt vern i form av besøksforbud, oppholdsforbud mv.

2.1.3 Barn

Gjerningspersonens barn omfattes også av bestemmelsen. Etter ordlyden omfattes for det første de biologiske barna.¹⁹

Likestilt med biologiske barn er adoptivbarn. Det følger av adopsjonsloven²⁰ § 13 at adoptivbarnet ved adopsjonen får samme rettsstilling som om adoptivbarnet hadde vært adoptivforeldrenes egenfødte barn. Rettsvirkningene vedvarer inntil en eventuell ny adopsjon fra andre enn adoptantens ektefelle eller registrerte partner.

Som allerede nevnt er det særlig det nære forholdet mellom barn og foreldre i det trygge hjemmet som skal beskyttes etter straffeloven § 219. Siden de samme hensyn gjør seg

---

¹⁵ NOU 2003:31 side 58

¹⁶ Lov av 4. juli Nr. 47. 1991

¹⁷ Lov av 30. april Nr. 40. 1993

¹⁸ Ot. Forh. 1901-02 side 725

¹⁹ Lov om foreldre og barn av 8. april Nr. 7. 1981

²⁰ Lov om adopsjon 28. februar Nr. 8. 1986

gjeldende for biologiske- og adoptivbarn, er det naturlig at begge grupper nyter godt av det samme strafferettslige vernet.

Hvorvidt fosterbarn skal anses som "Barn" i § 219`s forstand, er mer usikkert. Selv om fosterbarn er vernet etter de nedenforliggende alternativer, har spørsmålet interesse fordi det foreligger et utvidet vern for "Barn".

Omsorgen for et barn kan fratas foreldrene slik at barnevernstjenesten overtar dette ansvaret, jfr. barnevernloven²¹ § 4-12. På vegne av barneverntjenesten skal fosterforeldrene, eller en institusjon hvor barnet bor, utøve den daglige omsorgen for barnet, jfr. barnevernloven § 4-18.

At fosterforeldrene i det daglige fungerer som barnets reelle omsorgsansvarlige, og at barnet av den grunn får et avhengighetsforhold til fosterforeldrene, taler for at denne gruppen barn bør omfattes av det utvidede vernet. Det vil som den klare hovedregel også foreligge et skjevt styrkeforhold mellom fosterforeldrene og fosterbarnet. Hensynet til en effektiv beskyttelse tilsier derfor at også fosterbarn bør omfattes av "Barn" i § 219`s forstand.

På den annen side er det barnevernet, og ikke fosterforeldrene, som har foreldreansvaret. Videre er det slik at barneverntjenesten oppnevner en tilsynsfører for barnet for å hindre krenkelser. For øvrig vil det etter et eventuelt brudd mellom fosterforeldrene og barnet sjelden være noen kontakt. Det vil således heller ikke være noe stort behov for et utvidet vern etter at omsorgsforpliktelsene har opphørt.

Fosterbarn anses på denne bakgrunn ikke som "Barn" i straffeloven § 219`s forstand.

Uten at det begrunnes nærmere, omfattes også stebarn av alternativet "Barn".²² Stebarn vil, i likhet med fosterbarna, ofte kunne ha et minst like stort behov for vern som biologiske og adopterte barn. Denne typen relasjoner blir stadig mer vanlige i vårt

---

²¹ Lov om barneverntjenester av 17. juli Nr. 100. 1992

²² Jon Skeie, *Den Norske Strafferett*, Bind II, 1946 side 51

samfunn, og det er ingen grunn til å tro at stebarn blir bedre behandlet enn biologiske barn.

Stebarna vil som regel heller ikke ha noen myndighetsperson som fører tilsyn med deres situasjon. Hvorvidt stebarn bør omfattes av det utvidede vernet, er etter min oppfatning avhengig av tilknytningsforholdet mellom den biologiske mor eller far og deres nye samlivspartner. Gifter disse seg, vil resultatet etter mitt syn bli at stebarnet er å anse som ”Barn” i straffeloven § 219`s forstand.

Det å være et barn representerer i seg selv en avhengighetsposisjon. Dess mindre barna er, dess mer avhengige er de av sine nærmeste omsorgspersoner.²³ Men barnet vil også være avhengig av foreldrene i tenårene. Hvor lenge det utvidede vernet bør opprettholdes for barn i straffeloven § 219s forstand, bør av retts tekniske hensyn ikke knyttes til skjønsmessige kriterier slik som barnets modenhet. Det er i stedet mer naturlig å ta utgangspunkt i myndighetsalder, det vil si til personen fyller 18 år.

2.1.4 Annen person i gjerningspersonens omsorg

En person som er i gjerningspersonens omsorg, omfattes også av vernet etter straffeloven § 219.

Hvordan ”omsorgsforholdet” er oppstått, vil være uten betydning. Omsorgsforholdet kan for eksempel oppstå ved lov, etter avtale eller ved et ensidig forhold, for eksempel ved å ta til seg et sykt og forkomment menneske.²⁴

Det er særlig omsorgsforhold som har sitt grunnlag i en avtale som er det vanlige.

En avtale mellom et voksent par og barneverntjenesten om at de skal være fosterforeldre, vil således omfattes. Andre avtaler som kan nevnes, er føderådsavtaler. Slike avtaler forekommer imidlertid sjelden i dag.

---

²³ NOU 2003:31 side 62

²⁴ Peder Kjerschow *Almindelig borgelig straffelov og lov om den almindelige borgerlige straffelovs ikrafttreden*, 1930 s. 552

2.1.5 Andre personer som tilhører hans husstand

Også ”nogen hans Husstand tilhørende Person” omfattes av bestemmelsen. Hvem som omfattes av dette alternativet, beror på hvorvidt personene bor sammen, og om de har en felles husholdning. Ordlyden tilsier at det ikke skal innfortolkes krav om slektskap eller underholdsplikt. Personer som lever sammen, og som for eksempel har fri adgang til de rom som i alminnelighet benyttes av gjerningspersonen, kan tenkes omfattet.

Avgjørende må være de faktiske forholdene.

At flere personer kan utgjøre en husstand, uten at de er i slekt med hverandre, fremgår av Rt 1968 s 646. Av betydning i denne sammenheng var tilknytningen mellom fornærmede og gjerningspersonen og hvorledes de praktiske og økonomiske spørsmål som oppstod, var ordnet - samt hvor lenge ordningen var tenkt å vare. Til tross for at saken gjaldt ”husstandsbegrepet” i straffeloven § 260 (bilbrukstyveri), kan rettspraksis fra denne bestemmelsen være relevant i forhold til den nærmere avgrensningen etter straffeloven § 219.

Det forhold at gjerningspersonen og fornærmede oppholder seg under samme tak, så vel om dagen som om natten, vil også være relevant, men er likevel ikke en nødvendig betingelse. Tjenestepersonalet må anses å tilhøre husbondens husstand - selv om deres rom er i en annen bygning.²⁵ Selv om denne situasjonen var noe vanligere før, er den ikke helt uaktuell all den tid flere og flere huster har barnepiker eller au pairer. Her som ellers vil det kunne være en reell fare for misbruk på grunn av relasjonene og avhengighetsforholdet mellom de involverte.

Samboere må anses å tilhøre ”hans Husstand”. Hvilke krav som må stilles til et samboerforhold, er fastsatt i rettspraksis. I Borgarting lagmannsretts dom av 30. oktober 2002²⁶ ble det lagt til grunn at fornærmede i samboerforholdet, på grunn av det fellesskapet som hadde oppstått mellom dem, måtte anses for å tilhøre tiltaltes ”Husstand”. Tilfellet var imidlertid i grenseland for hva straffeloven § 219 var ment å omfatte. Fornærmede var på gjerningstidspunktet mellom 16 og 18 år og var underlagt

---

²⁵ Kjerschow side 551-552

²⁶ LB-2002-01493

sine foreldre eller barnevernets omsorg. Bindingen til tiltalte var først og fremst ansett for å være av følelsesmessig karakter.

Vernet etter straffeloven § 219 må avgrenses mot rene kjæresteforhold med vilkårlige overnattinger. Kjærester vernes derfor bare av de alminnelig strafferettslige regler.

Også andre persongrupper omfattes av husstandsbegrepet. Fosterbarn kan også subsumeres under husstandsbegrepet, ettersom fosterbarn bor og har samme husholdning som overgriperen. Omsorgsalternativet og husstandsbegrepet er imidlertid alternative vilkår og nærmere grensedragning er derfor ikke viktig.

Av rettspraksis omkring straffeloven § 260 kan nevnes Rt. 1973 s 442. Tiltalte, en 19 år gammel gutt, ble frifunnet for å ha "låntatt" en motorsykkel med den begrunnelse at han måtte anses å høre til eierens "husstand".

Dommen la særlig vekt på at tiltalte og sønnen til eieren av motorsykkelen var skolekamerater. Eieren av motorsykkelen hadde tatt seg av tiltalte opp gjennom årene på grunn av vanskelige forhold i domfeltes hjem. Det gjaldt særlig det forhold at tiltaltes far hadde store alkoholproblemer. Tiltalte hadde oppholdt seg mye hos familien og av og til bodd der. Han hadde full adgang til å bruke alt i huset, og hans forhold til eierens sønn ble av retten omtalt som "fosterbrødre". Da motorsykkelen ble låntatt, hadde tiltalte bodd der i 17 dager og skulle bo der i ytterligere 4-5 dager. Eieren av motorsykkelen var i denne perioden på ferie.

Mye kan tale for en tilsvarende anvendelse av husstandbegrepet i straffeloven § 219. Hensynene bak regelen vil være avgjørende ved grensedragningen. Fornærmede bør være beskyttet mot overgrep fra personer de er spesielt avhengige av, og som de har et tillitsfullt forhold til.

2.2 Vilkåret om at vedkommende "paa Grund af Sygdom, Alder eller andre Omstændigheder er ude af Stand til at hjelpe sig selv".

2.2.1 Hvilke av de ovenfor nevnte persongrupper gjelder dette vilkåret for?

At en person som er underlagt gjerningspersonens omsorg, omfattes av vilkåret, følger direkte av ordlyden.

Ordlyden er imidlertid uklar med hensyn til hvorvidt vilkåret skal gjelde de øvrige persongruppene, gjerningspersonens ektefelle, barn eller en person tilhørende gjerningspersonens husstand.

Det følger av straffeloven § 219`s forhistorie at bestemmelsen skulle videreføre bestemmelsen i kriminalloven²⁷ kapittel 15 § 9, med følgende innhold:

"Den, som ved Vanrøgt, overdreven Revselse eller paa anden Maade mishandler noget under hans Omsorg eller Varetægt staaende Barn eller nogen formedelst Sygdom eller af andre Grude hjælpeløs Person, der er under hans Omsorg eller Varetægt."

Den gamle bestemmelsens vilkår om sykdom mv. omfattet således ikke barn.

Lovteksten i straffeloven § 219 ble imidlertid endret slik at alder fremkommer som et eget alternativ.

Av forarbeidene til straffeloven § 219 fremgår det at lovgiver ønsket å utvide kretsen av vernede personer ved at også ektefelle ble tilføyd. Det ble imidlertid presisert at vedkommende gruppe personer var tatt med "uden Hensyn til hjælpeløs forfatning".²⁸ Dette tilsier at vilkåret ikke får anvendelse for alternativet "Ægtefælle"

Forarbeidene er imidlertid gamle, og det kan derfor ikke trekkes noen sikker slutning angående hvilke av persongruppene i punkt 2.1 vilkåret omfatter i dag. I likhet med de

---

²⁷ Lov angaaende Forbrydelser av 1842

²⁸ SKM - Love med forarbeider 1902 side 204

andre bestemmelsene i straffeloven må også straffeloven § 219 tolkes på bakgrunn av hvordan retten har forstått og praktisert regelen. Det vil således kunne foreligge en viss dynamisk utvikling.

Hvilke av persongruppene vilkåret omfatter, synes ikke problematisert i rettspraksis. Mye kan tyde på at retten anvender vilkåret overfor alle de ovenfor nevnte kategoriene i punkt 2.1.

Av eksempler fra nyere praksis kan det vises til Hålogaland lagmannsretts dom av 25. november 2003²⁹. Her fastslår retten at "[d]et er videre på det rene at barna, som var mindreårige, var ute av stand til å hjelpe seg selv". Retten har således lagt til grunn at vilkåret "ude af Stand til at hjelpe sig selv" også får anvendelse overfor barn.

I Borgarting lagmannsretts dom av 30. oktober 2002³⁰, synes retten å ha lagt til grunn at vilkåret får anvendelse for alle de nevnte personkategoriene i punkt 2.1. I dommen heter det:

"Lagmannsretten bemerker at bestemmelsen særlig retter seg mot mishandling og lignende grove krenkelser i familieforhold, jf. kapitlets overskrift, og at handlingene må rette seg mot en som er ute av stand til å hjelpe seg selv på grunn av sykdom, alder eller lignende omstendigheter."

Saken gjaldt konkret et samboerforhold, og dommen kan av denne grunn tas til inntekt for at vilkåret også gjelder for personer tilhørende gjerningspersonens "Husstand".

At vilkåret får anvendelse for alle persongruppene, fremgår av Oslo tingretts dom av 2. november 2004³¹. I dommen heter det: "Dette er et vilkår for anvendelse av bestemmelsen i forhold til alle de personkategorier som er nevnt i bestemmelsen."

Til tross for at også denne dommen angikk et samboerforhold, kan den tas til inntekt for at også "Ægtefælle" omfattes av vilkåret.

---

²⁹ LH-2003-00688

³⁰ LB-2002-01493

³¹ TOSLO-2004-54058

Det foreligger uenighet i juridisk teori om vilkåret skal gjelde alle de nevnte kategoriene i punkt 2.1. Kjerschow³² og Skeie³³ hevder vilkåret ikke gjelder for alle persongruppene. Tilsvarende syn legges til grunn i norsk lovkommentar.³⁴ Bratholm/Matningsdal er imidlertid av den oppfatning at vilkåret skal gjelde for alle de nevnte kategoriene.³⁵

Straffelovkommisjonen³⁶ synes å legge til grunn en tilsvarende forståelse av vilkåret som Matningsdal/Bratholm. En nærmere begrunnelse for dette synet fremgår imidlertid ikke av utredningen.

Ved å gi vilkåret ”ude af Stand til at hjelpe sig selv” anvendelse overfor samtlige persongrupper, vil vernet innskrenkes i forhold til bestemmelsens opprinnelige siktemål om at vilkåret ikke skulle gjelde for ektefellen. De hensyn straffeloven § 219 er ment å ivareta, svekkes imidlertid ikke etter min oppfatning.

Straffeloven § 219 tar sikte på å forhindre pliktkenkelser mot særlig sårbare personer, personer som står i et avhengighetsforhold til gjerningspersonen. Dersom fornærmede ikke er i en slik sårbar posisjon, vil heller ikke straffverdigheten i handlingen være større enn at de alminnelige reglene i stedet bør komme til anvendelse.

Etter min oppfatning bør derfor vilkåret ”ude af Stand til at hjelpe sig selv” gjelde for samtlige persongrupper, også personer tilhørende gjerningspersonens husstand, ektefeller og barn.

---

³² Kjerschow side 551-552

³³ Skeie side 51

³⁴ Karnov note 1611

³⁵ Anders Bratholm og Magnus Matningsdal, *Straffeloven-Kommentarutgave*, anden del, 1995 side 506

³⁶ NOU 2002:4 side 407

2.2.2 Hva ligger så i vilkåret "paa Grund af sygdom, Alder eller andre Omstændigheder er ude af Stand til at hjelpe sig selv"?

2.2.2.1 Kravet til årsakssammenheng

For alle de tre alternativene, sykdom, alder og andre omstendigheter, kreves det årsakssammenheng mellom omstendigheten og at personen er ute av stand til å hjelpe seg selv. Dette er således med på å fastsette hvilke sykdommer, hvilken alder og hvilke andre omstendigheter som faller inn under bestemmelsen.

2.2.2.2 Sykdomsalternativet

Med "Sygdom" menes både fysiske og psykiske sykdommer.

Det følger av bestemmelsens ordlyd at ikke enhver sykdom vil tilfredsstillе lovens krav. Det må foreligge en sykdom som gjør personen avhengig av andres hjelp. Således må det, når det gjelder fysiske sykdommer, avgrenses mot mer overfladiske og mindre alvorlige sykdommer. For psykiske lidelser må det på tilsvarende måte avgrenses mot mindre alvorlige lidelser, som for eksempel lettere former for angst. På den annen side kan det kan ikke oppstilles et krav om "alvorlig psykisk skade", jfr. straffeloven § 9.

Ulike former for funksjonshemning er eksempel på begge typer av sykdommer.

Graden av avhengighet overfor andre mennesker øker sårbarheten for vold og overgrep. Risikoen for overgrep kan synes å øke med graden av funksjonshemming og behovet for hjelp. Både kjønnsforskjeller og funksjonshemmingen kan være med på å øke maktforskjellene mellom gjerningsmannen og fornærmede.³⁷

---

³⁷ NOU 2003:31 side 55

2.2.2.3 Aldersalternativet

Å være ute av stand til å hjelpe seg selv kan også ha sitt grunnlag i "Alder".

En person vil ofte på grunn at alder mangle den intellektuelle plattformen som er nødvendig for å ta beslutninger til eget beste, og således være avhengig av nærstående omsorgspersoner.

For det første kan eldre mennesker ha nådd en slik alder at de ikke lenger klarer å ivareta egne interesser. Hvilken alder som kreves, vil kunne variere fra individ til individ. Det vil kunne oppstå avgrensningsspørsmål mellom alder og sykdom. Det er imidlertid ingen grunn til å gå nærmere inn på denne grensedragningen ettersom begge tilfellene eksplisitt er omfattet av ordlyden.

For det andre vil et lite barn, i forhold til alle sine fysiologiske behov, som klær, mat og stell, være prisgitt en omsorgsperson. Det er klart at jo yngre barna er, dess mer avhengige vil de være av sine nærmeste foresatte.

Etter hvert som barnet vokser til, vil det bli mindre og mindre avhengig av omsorgspersonen. I denne forbindelse må det avgjøres når et ungt menneske, på grunn av oppnådd alder, ikke lenger skal anses omfattet av dette alternativet.

I Kvinnevoldsutvalgets utredning³⁸ er barn definert som personer under 18 år. Det følger at det "[å] være barn representerer i seg selv en avhengighetsposisjon". Selv om barn i 16-17 års-alderen kan ivareta sine mest grunnleggende behov, vil de som regel i mange andre relasjoner være avhengige av foreldrene. De må derfor i straffeloven § 219's forstand anses for å være "ude af Stand til at hjelpe sig selv" og således vernet av bestemmelsen til de fyller 18 år. En slik løsningen støttes også av retts tekniske hensyn ved at rettsanvenderen ikke trenger å foreta en konkret vurdering i den enkelte sak.

---

³⁸ NOU 2003:31 s 62

2.2.2.4 Andre omstendigheter

En tolkning av straffeloven § 219`s ordlyd er avgjørende for hvilke ”andre Omstendigheter” som kan gjøre en person ute av stand til å hjelpe seg selv.

Det forholdet at det i lovteksten er benyttet ”andre” og ikke ”lignende” omstendigheter, gir anvisning på at bestemmelsen ikke begrenses til omstendigheter som kan knyttes til eller assosieres med de øvrige alternativene, ”Sygdom” og ”Alder”. ”Andre Omstendigheter” gir anvisning på en vurdering der ethvert forhold eller enhver omstendighet ved vedkommende for så vidt kan være relevant, i den utstrekning omstendigheten har en tilstrekkelig betydning.

Et ekteskap eller samboerforhold mellom to voksne, friske personer vil således kunne omfattes av alternativet. Dog vil det i et slikt tilfelle måtte foreligge en omstendighet som gjør at en person er ute av stand til å hjelpe seg selv. Et avhengighetsforhold mellom samboere eller ektefeller kan utgjøre en slik omstendighet. Hvilken grad av avhengighet som må foreligge for at en person skal være ”ude af Stand til at hjelpe sig selv”, er imidlertid uklart.

Etter ordlyden skal det en del til før en slik tilstand foreligger. Det må foreligge et forhold som gjør at fornærmede for handlingen(e) ikke er i stand til, på en reell måte, å ivareta sine interesser. Fornærmede må være ute av stand til å handle i situasjonen slik et oppegående, friskt menneske ville gjort. Det naturlige ville være å bryte ut av det destruktive og voldelige forholdet.

Det å forbli i et voldelig og destruktivt forhold kan imidlertid være en naturlig reaksjon. Det som gjør en slik reaksjon naturlig for en rekke kvinner, knytter seg til en reaksjonsprosess og en beskyttelsesmekanisme som betegnes med begrepet ”medavhengighet”. Dette begrepet er, med unntak av en artikkel skrevet av Ingunn Eriksen³⁹, lite belyst i juridisk litteratur.

Hvorvidt ”medavhengighet” tilfredsstillers lovens krav til ” andre Omstendigheter”, er ikke opplagt, og vil derfor bli drøftet i det følgende.

---

³⁹ Ingunn Eriksen, *Kan hun ikke bare gå?*

Med ”medavhengighet” siktes det til den sterke påvirkningen den andres adferd har på den medavhengige. Den medavhengige vil istedenfor å bryte ut av forholdet, forsøke å kontrollere den uønskede adferden.

Typisk for den medavhengige er at denne ofte mister sin identitet og kontakt med egne følelser, tanker, behov og ønsker. Videre er det slik at den medavhengige kjenner seg ansvarlig for sin partners følelser, handlinger, behov og velbefinnende. Lav selvfølelse og sterk skyldfølelse ved å prioritere seg selv, samt redsel for å bli avvist og forlatt er også typiske kjennetegn.⁴⁰

Faren for å utvikle medavhengighet i mishandlingsforhold er nærliggende fordi det ligger i overgriperens natur en målsetting om å påvirke kvinnen gjennom volden for dermed å oppnå makt og kontroll over henne.

Overgriperen ønsker å få kontroll over fornærmede, mens hun på sin side gjør alt hun kan for å unngå volden. Samtidig vil hun ønske å endre hans adferd. Men jo mer hun anstrenger seg for å endre adferden, dess mer avhengig blir hun. Det vil derfor stadig knyttes sterkere bånd mellom overgriperen og den overgrepene går utover.

Det er flere årsaker til at den medavhengige ikke klarer å bryte ut av det destruktive forholdet. I den følgende fremstillingen har jeg valgt å holde meg nært opp til Kvinnevoldsutvalgets redegjørelse.⁴¹ Denne redegjørelsen er sentral for forståelsen av dette problemet, og den er også viktig for andre spørsmål som drøftes senere i oppgaven.

For det første kan mannens makt og kontroll over kvinnen føre til at hun ikke bryter ut av forholdet. Volden vil for mange kvinner innebære at mannen tar en systematisk og fullstendig kontroll over hennes liv. Kontrollen bygges opp gradvis og danner et nett som kvinnen veves inn i. Det at kvinnen investerer i en følelsesmessig nær relasjon, blir ofte brukt som et middel til manipulasjon fra partnerens side.

---

⁴⁰ Ingunn Eriksen og Goldhor Lerner, *The Dance of Anger – A Woman`s Guide To Changing The Patterns of Intimate Relationship*, 1985

⁴¹ NOU 2003:31 særlig side 56-57

En slik strategi representerer maktutøvelse overfor kvinnen fra voldsutøverens side og er med på å skape eller forsterke et skjevt maktforhold mellom dem. Når maktbalansen forskyves, vil således den enes mulighet til kontroll økes på bekostning av den andres. Dermed er en grobunn for angst og frykt lagt.⁴²

Ved at maktbalansen forskyves, vil kvinnene oppleve en stadig stigende følelse av avmakt, en følelse av håpløshet og en følelse av å være fanget.

Voldsutøveren plasserer ofte skylden for volden hos kvinnen. Han slår fordi hun fortjener det. I de tilfeller der dette blir gjentatt over tid, vil kvinnen til slutt tro at volden er hennes feil. En systematisk nedvurdering av kvinnen vil redusere hennes muligheter til å komme seg ut av situasjonen.⁴³

For det andre fører den tette sammenvevningen mellom vold og kjærlighet til at kvinnen ikke bryter ut av det voldelige forholdet. Kvinnen ønsker ikke å forlate mannen, men vil at mishandlingen skal ta slutt. På denne bakgrunn aksepterer hun mannens løfter om at volden ikke skal skje igjen, og forblir i forholdet. Dette kom blant annet til uttrykk i Gulating lagmannsretts dom av 28. juni 2004⁴⁴: ”Hun har hele tiden håpet at ting skulle bli bedre, men han har lurt henne gang på gang.”

Perioder med vold avløses ofte av perioder med handlinger som kvinnene opplever som varme og kjærlighetsfulle. Kjærlighet i mishandlingsforhold er knyttet til det verdifulle mennesket som kvinnen ser bak rollene og handlingene. Dessuten kan paret ha lengre og gode perioder som oppleves som ”det sanne bildet” av forholdet, og som er grobunnen for den kjærlighet kvinnen føler for mannen.

Den medavhengige har imidlertid vanskeligheter med å skille mellom hva som er kjærlighet, og hva som har sitt utspring i medavhengighet. Kjærligheten kan enten

---

⁴² NOU 2003:31 side 50

⁴³ NOU 2003:31 side 50

⁴⁴ LG-2003-14046

forveksles med medlidenhet eller med en for sterk lojalitetsfølelse. De gode periodene i forholdet kan således bli tillagt for stor betydning.

Denne oppfatningen av ”kjærlighet” blir også en grunn for mannen å opprettholde og legitimere voldsutøvelsen. Ofte bruker voldsutøveren nettopp frykten for å miste sin partner som et argument for å utøve volden. Denne koblingen mellom vold og ”kjærlighet” kan resultere i at kvinnen etter hvert kan begynne å se partnerens vold mot henne som et uttrykk for hans ”kjærlighet”. En slik sammenblanding av vold og ”kjærlighet” skaper samtidig en forvirring og usikkerhet hos kvinnen.

Å forstå denne koblingen mellom vold og kjærlighet er således også en forutsetning for å forstå både hvordan kvinner kan fanges i en virkelighet med vold, og hvorfor noen kvinner blir i voldsrelasjonen.⁴⁵

For det tredje vil nedbrutt selvtillit hos kvinnen og manglende tro på egen evne til å klare seg i en selvstendig tilværelse kunne medføre at kvinnen blir værende i det voldelige forholdet. Voldsutøveren spiller bevisst på kvinnens overdrevne ansvarsfølelse ved å vise til at kvinnen er utilstrekkelig som mor. Voldsutøveren vil sjelden være fornøyd med henne, og hans forventninger vil stadig skifte slik at uansett hva hun gjør, så blir det galt. Han kommer med sterke anklager, og hun kommer med sterke forsikringer hvis hun ikke har nådd det stadiet at han har klart å gjøre henne taus.⁴⁶

Han peker ofte på hvor mislykket og udugelig hun er. Dette gjør at hun til slutt ender opp med å tro på han. Hennes ansvarsfølelse og lojalitet gjør at hun stadig forsøker å forbedre seg slik at han ikke har noe å utsette på henne. Det at hun har forsikret han om sin kjærlighet, gjør det ekstra vanskelig for henne å bryte ut av forholdet da hun kan bli sittende igjen med følelsen av at hun har løyet. Dette kan igjen føre til den situasjonen at

---

⁴⁵ NOU 2003:31 side 49

⁴⁶ Jacobson, *When Men Batter Women: New Insights into Ending When Men Batter Women: New Insights into Ending Abusive Relationships*, 1998

hun vet hun har mange gode grunner for å gå, men hun føler ikke at hun har en rett til å gå.⁴⁷

For det fjerde er frykten om en fattigdomsfelle en av årsakene til at kvinnen velger å bli i forholdet. Ofte vil kvinnen, og eventuelt barna som bryter med mannen, få en mye trangere økonomi ved et brudd. Den makt og kontroll-søkende part understreker gjerne dette overfor kvinnen.

For det femte er frykten for at volden skal øke i grovhet og omfang dersom kvinnen velger å bryte samlivet, i mange saker en hovedårsak til at den voldsutsatte kvinnen ikke bryter ut av forholdet. Det har vist seg at denne frykten i mange saker er velbegrunnet.

Mannen representerer en fysisk overmakt som er lammende for kvinnen. Hans trusler er et effektivt middel til å holde kvinnen i forholdet. Begge to vet at dersom han virkelig ønsker å skade henne, så vil hun antageligvis ikke være beskyttet hele tiden uansett kritesentre, voldsalarmer eller besøksforbud. Det hun har opplevd av uprovosert vold, gir ingen grunn til å tro at han ikke skal gjennomføre sine trusler i det øyeblikket hun forsøker å flykte, ta ut separasjon eller anmelde han. Det er isolasjonen av henne som har vært hans virkemiddel for ikke å ta ansvar for sin voldsbruk. Hvis denne isolasjonen oppheves, vil det således være desto mer påkrevet for han å bringe henne til taushet.⁴⁸

For det sjette vil frykten for sosiale reaksjoner også kunne utgjøre et avgjørende punkt for at kvinnen ikke umiddelbart bryter ut av et voldelig forhold. Dette gjelder både reaksjoner fra familie og andre nettverk. For en gruppe av kvinner, særlig de med innvandrings- eller flyktningbakgrunn, kommer dessuten frykten for utvisning fra landet ved en eventuell skilsmisse.

For det syvende vil også kvinnens eget ønske og de sosiale forventninger til henne om å holde familien sammen kunne være en barriere mot å bryte ut av et mishandlingsforhold. Kvinner har, i tråd med et tradisjonelt kjønnsrollemønster innenfor patriarkalske strukturer, hatt et særlig ansvar for dette.

---

⁴⁷ Forward, *Men who Hate Women & The Women who Love Them*, 1986

⁴⁸ Ingunn Eriksen

For det åttende er hensynet til barna også en viktig grunn til at mange kvinner tvinger seg selv til å opprettholde samlivet med voldsutøveren. Kvinnens frykt i denne sammenheng kan relatere seg til at barna vil rammes av samlivsbruddet ved å miste kontakten med sin far. Det forholdet at kvinnen kan miste omsorgen for barna etter et samlivsbrudd, anses også som en stor barriere. Dersom mannen truer eller skader barna, vil imidlertid de aller fleste kvinner føle at de har rett til å gå.

For det niende kan frykten for at voldsutøveren havner i fengsel dersom kvinnene forteller om overgrepene, også oppleves som en barriere. Mange kvinner ønsker ikke voldsutøveren straffet. De ønsker at volden stanses, og at mannen tar ansvar for sine handlinger. Dette har en nær sammenheng med momentet ovenfor om gjerningspersonens makt og kontroll. Dette viser hvor undertrykt kvinnen kan være, og hvor lite hun er i stand til å ivareta egne interesser.

For det tiende er tausheten, likegyldigheten og tabuiseringen av vold i nære relasjoner er også viktige forutsetninger for at mange kvinner blir værende hos gjerningsmannen. Disse forholdene motvirker at noen utenfra griper inn. Familien blir således et lukket system som gir små muligheter for innsyn. Dette har en side mot kvinners menneskerettigheter. Den nærmere behandlingen av dette foretas under del 3.

Når disse forhold ses i sammenheng, er det lettere å forstå hvorfor kvinner ikke er i stand til å bryte ut av et voldelig forhold. Den reelle selvbestemmelsesretten reduseres til et slikt nivå at personen er avhengig av andres hjelp for å komme seg ut av forholdet. Jeg mener på denne bakgrunn at "medavhengighet" bør anses som en annen "Omstændighed" som medfører at fornærmede må anses for å være "ude af Stand til at hjelpe sig selv" i straffeloven § 219's forstand. Der retten finner at kvinnen er havnet i medavhengighet til gjerningspersonen, bør således lovens krav til "andre Omstændigheder" være oppfylt.

Etter min oppfatning støttes dette resultatet også av lovens formål. Bestemmelsen skal verne mot overgrep i fornærmedes eget hjem. Disse overgrepene utøves av en fysisk overlegen person som fornærmede er i et avhengighetsforhold til. Dersom fornærmede ikke klarer å komme seg ut av det destruktive forholdet ved å bryte med gjerningspersonen, men lar mishandlingen fortsette, har de et stort behov for vern. Det

er etter min oppfatning ingen prinsipiell eller fornuftig grunn til å gjøre forskjell fra de andre tilfellene loven eksplisitt verner.

Rettspraksis angående spørsmålet er sprikende, og det er i denne sammenheng naturlig å stille spørsmål ved om domstolene har tilstrekkelig faktisk kunnskap om medavhengighetsbegrepet.

Så vidt meg bekjent er ikke begrepet verken omtalt eller benyttet i noen domsgrunner. Rettspraksis har imidlertid, ved flere tilfeller, fastslått at det foreligger et slikt psykologisk avhengighetsforhold mellom voksne personer, og at fornærmede har blitt ansett for å være ute av stand til å hjelpe seg selv.

I Frostating lagmannsretts dom av 8. april 2003⁴⁹, som blant annet gjaldt spørsmålet om fornærmede i saken skulle anses for å være ute av stand til å hjelpe seg selv, tok retten utgangspunkt i en sakkyndig erklæring fra en spesialist i psykiatri. Den sakkyndige uttalte følgende:

”Fra oppveksten hadde hun en grunnholdning om lojalitet for familie og de nærmeste, og at hun hadde tro på at forholdene skulle bedre seg og derfor brøt hun ikke ut av forholdet tidligere. Det kan også tyde på at hun etter hvert utviklet en tilbaketrekning og passivitet som førte til at hun ikke reagerte adekvat på de forhold som hun beskriver at hun var utsatt for, og at hun på denne måten delvis var ute av stand til å hjelpe seg selv”.

I lys av uttalelsen, slo retten deretter fast at det var mulig å se det slik at fornærmede, på et hvilket som helst tidspunkt under samboerforholdet, kunne ha valgt å avslutte forholdet og derved ha hjulpet seg selv. Avgjørende var imidlertid at tiltalte fikk en slik makt over henne, ved hjelp av vold, psykisk terror og ubehaglig opptreden av annen art, at fornærmede gjennom mange år var som en fange i forholdet inntil hun endelig klarte å bryte ut. På denne bakgrunn konkluderte retten med at hun i lovens forstand ikke var i stand til å hjelpe seg selv.

I samme retning trekker Hålogaland lagmannsretts dom av 11. januar 1997⁵⁰. Retten utalte følgende:

---

⁴⁹ LF-2002-01148

⁵⁰ LH-1996-00714

”[D]et er et for enkelt resonnement at fornærmede når som helst kunne ha forlatt tiltalte. Erfaringer fra en rekke mer eller mindre sammenlignbare saker viser at fornærmedes personlighet nærmest nivelleres under slike forhold som her rådde, og at evnen og viljen til selvstendighet så å si utraderes ...”.

Deretter slo retten fast at tiltalte etter relativt kort tid i samboerskapet, ved vold, trusler, kontrolltiltak og generelt skremmende adferd, synes å ha tilegnet seg et kompromissløst og nærmest despotisk eierforhold til fornærmede, fysisk og psykisk, som hun bukket under for.

I Eidsivating lagmannsrett dom av 11. februar 1998⁵¹ var spørsmålet hvorvidt fornærmede, på grunnlag av psykisk press, var ute av stand til å hjelpe seg selv.

Lagmannsretten fant det bevist at fornærmede følte seg redd, usikker og ofte fortvilet i samboerforholdet. Videre var fornærmede glad i tiltalte og ønsket ikke å miste ham. Retten la til grunn at tiltaltes stadige kontroll, beskyldninger og voldsutøvelse satte fornærmede under et sterkt psykisk press som gjorde henne ute av stand til å hjelpe seg selv. Dette ble også underbygget av politiforklaringer, hvor det ble forklart at fornærmede ”... virket forkommen, dypt ulykkelig og redd, og bar preg av å ha hatt store påkjenninger over lang tid.”

Etter min mening har lagmannsrettene i disse tre tilfellene anvendt loven korrekt. Hver og en av sakene tar for seg forskjellige aspekter som kan resultere i et slikt avhengighetsforhold til gjerningspersonen at fornærmede må anses for å være ”ude af Stand til at hjelpe sig selv” ved ikke å klare å bryte ut av forholdet.

At det ikke forelå et tilstrekkelig avhengighetsforhold, ble fastslått i Borgarting lagmannsretts dom av 30. oktober 2002.⁵² Det ble i tingretten⁵³ lagt til grunn at det forelå et slikt avhengighetsforhold at det var umulig for fornærmede å bryte ut. I domspremissene ble det lagt vekt på at den totalsituasjonen som tiltalte skapte ved sin mishandling, førte til at fornærmede i realiteten ble avhengig av han. Tingretten hadde

---

⁵¹ LE-1997-00694

⁵² LB-2002-01493

⁵³ Oslo tingretts dom av 1. mars 2002

videre lagt til grunn at aldersforskjellen mellom partene underbygget dette avhengighetsforholdet.

Lagmannsretten uttalte imidlertid at:

”... dette alene ikke er et forhold som fører tiltaltes handlinger inn under straffeloven § 219, og at tiltalte dermed må frikjennes for dette punkt i tiltalen. Det bemerkes at det ellers er uklart om man på bakgrunn av den beskrivelse tingretten har gitt av fornærmedes tilstand, kan legge til grunn at hun ikke har vært i stand til å `hjelpe seg selv`.”

Heller ikke i Oslo tingretts dom av 11. januar 2005 ble det foreliggende forholdet ansett for å oppfylle lovens vilkår om ”andre Omstændigheder”. Aktor anførte at fornærmede på bakgrunn av tiltaltes oppførsel ikke hadde vært i stand til å bryte ut av forholdet. Fornærmede utsatte seg av denne grunn stadig for ytterligere mishandling og var således ute av stand til å hjelpe seg selv. Aktoratets begrunnelse knyttet seg til fornærmedes forklaring om at hun håpet forholdet til tiltalte ville bli bedre, og at hun var svært redd tiltalte. Aldersforskjellen på 15 år ble også anført å ha betydning.

Rettens flertall fant det imidlertid ikke bevist ut over rimelig tvil at vilkåret i § 219 om at fornærmede på grunn av ”... andre Omstændigheder er ude af stand til at hjelpe sig selv...” var oppfylt. Det ble ansett å foreligge ”rimelig tvil om de forhold som aktor har pekt på er forhold som alene fører tiltaltes handlinger inn under straffeloven § 219 i denne saken”. Det ble i denne forbindelse vist til Borgarting lagmannsrett avgjørelse av 30. oktober 2002.

Som begrunnelse for sitt resultat slår tingretten fast at fornærmede snakket norsk, og at hun gikk på voksenopplæring til tross for at siktede ikke ønsket at hun skulle lære noe. Videre ble det vist til at fornærmede hadde familie som hun hadde et godt forhold til og som støttet henne. Det forelå heller ingen vurdering fra psykolog eller andre sakkyndige som underbygget et mulig avhengighetsforhold til tiltalte, og som innebar at fornærmede ikke var i stand til å hjelpe seg selv.

For de to sistnevnte dommene kan det stilles spørsmål om retten, på bakgrunn av manglende faktiske kunnskap om medavhengighet, har anvendt loven feil.

Hensyn bak bestemmelsen taler for at også disse tilfellene omfattes av ”andre Omstendigheter”. Voldsutøverens posisjon gjør ham i stand til å utøve dette presset. Volden går i mange tilfeller fra overgriperens side ut på en bevisst undertrykkelse for således å skaffe seg fullstendig kontroll over fornærmede.

Som det fremgår av Kvinnevoldsutvalgets utredning⁵⁴, kan ikke pliktkenkelser mot kvinner ses som enkelthendelser. Der volden pågår over tid, vil kvinnene leve med en konstant trussel om vold. En kan dermed si at kvinnene ”lever i volden”. Å bryte ut fra en slik situasjon, der vedkommende lever med konstant frykt, og der fysisk og psykisk vold utgjør en del av hverdagen, er vanskelig. Disse personer har derfor et stort behov for vern.

Hvorvidt det foreligger medavhengighet beror på en totalvurdering, jfr. Høyesteretts dom av 14. mai 2004.⁵⁵ Det må i denne sammenheng trekkes linjer fra den generelle kunnskap om makt og kontrollstrategier til de konkrete hendelsene i den konkrete sak. Hvorvidt det foreligger likheter eventuelt forskjeller blir det nærmere bevistemaet. Dette vil kunne resultere i en omfattende bevisføring.

2.3 Krenkelse av sine plikter

For å kunne straffes etter straffeloven § 219, må gjerningspersonen ha ”krenket sine plikter” overfor en av personkategoriene i punkt 2.1.

Pliktene kan enten være av lovbestemte eller av kontraktmessig art og vil gå ut på forsørgelse eller forsvarlig behandling for øvrig.⁵⁶ Hva som ligger i pliktene, vil i stor grad avhenge av samfunnets generelle oppfatninger om tillatt oppførsel.

Regelens generelle utforming gjør at pliktene kan endres i tråd med forandringer i samfunnets syn på plikter mot et husstandsmedlem. Kriteriene vil dessuten kunne fange

---

⁵⁴ NOU 2003:31 side 49

⁵⁵ Rt. 2004/844. Denne dommen kommer jeg tilbake til i del 4 nedenfor.

⁵⁶ Kjerschow side 552

opp nye situasjoner som kan oppstå. Domstolene vil her kunne foreta en avgrensning, ut fra de nærmere rådende oppfatninger. Et sentralt moment i denne vurdering vil være det generelle styrkeforholdet mellom overgriper og offer.⁵⁷

Det er i og for seg likegyldig hvordan krenkelsen utøves. I tillegg til at krenkelsene må ha skjedd ”oftere eller grovt”, se under 2.4, nevner bestemmelsen pliktkrenkelse ved ”Vanrøgt eller Mishandling”. Dessuten vil også ”anden lignende Adferd” resultere i pliktkrenkelser. En nærmere redegjørelse for disse vilkår foretas nedenfor under punkt 2.5.

2.4 Pliktkrenkelsen må være av kvalifisert art, jfr. ”oftere” eller ”grovt”

Kravet om at krenkelsen må være av kvalifisert art, har sin bakgrunn i den alminnelige handlefriheten. I norsk rett finnes det et prinsipp om at alle bestemmer over seg selv, men også sine barn og til en viss grad sine eldre foreldre for å ivareta deres interesser. Dette gjelder i økonomiske spørsmål, oppdragelsesspørsmål og andre overveielser. Det spillerommet for vurderinger som må tillates uten at man av den grunn skal kunne straffeforfølges, har lovgiver gitt uttrykk for gjennom kun å straffe den kvalifiserte krenkelse.

Avgjørende for om en handling skal karakteriseres som grov, beror på et konkret skjønn. Momentene i dette skjønn vil blant annet være handlingens karakter, de implisertes innbyrdes forhold til hverandre og hva som kan anses som vanlig i det miljøet de lever i.⁵⁸

I tillegg til grov pliktkrenkelse har vi også pliktkrenkelser som har funnet sted gjentatte anledninger, jfr. ”oftere”. Dette alternativet må forstås slik at loven også kan anvendes på flere mindre krenkelser. På denne måten kan det dannes et helhetsinntrykk av krenkelsene ved vurderingen av straffverdigheten. Det må antageligvis i denne

---

⁵⁷ Høringsuttalelsene fra Oslo politidistrikt til NOU 2003:31 side 4

⁵⁸ Bratholm/Matningsdal side 506

sammenhengen innfortolkes et krav om nærhet i tid mellom pliktkenkelsene slik at enkelthendelser av mindre graverende karakter ikke straffes.

2.5 Den straffbare handling er beskrevet som "Vanrøgt, Mishandling eller anden lignene Adferd"

Straffeloven § 219 omfatter etter sin ordlyd et bredt spekter av handlinger og unnlaterer.

2.5.1 "Vanrøgt"

Mens "Mishandling", som vi skal komme tilbake til i punktet under, angår aktive handlinger, er pliktkenkelsener ved "Vanrøgt" unnlatereshandlingener.

Med "Vanrøgt" siktes det til mangel på grunnleggende livsnødvendigheter. Grunnleggende livsnødvendigheter er fysiske ting, eksempelvis det som er nødvendig til livets opphold som mat, klær og forsvarlig husrom. Manglende stell og pleie vil også omfattes av bestemmelsen. Herunder også mangelfull eller skjødesløs tilfredsstillelse av vedkommendes behov.⁵⁹

Ikke enhver unnlaterelse eller forsømmelse omfattes. Unnlaterelsen må være av en viss art for å kunne karakteriseres som "Vanrøgt". Det er naturlig å forstå loven slik at det er særlig de grovere tilfeller av manglende nødvendigheter, tilnærmet mishandlingstilfellene, den først og fremst tar sikte på å ramme. Enkelthendelser der for eksempel et barn ikke er kledd forsvarlig, omfattes ikke av bestemmelsen. Silke handlinger vil heller ikke oppfylle andre av bestemmelsens vilkår, da de verken anses som kvalifiserte, jfr. 2.4 eller er utøvet med forsett.

Etter ordlyden oppstilles det også en forutsetning om at straffbar pliktkenkelse gjennom "Vanrøgt" kun foreligger dersom det er et aktuelt omsorgsforhold mellom

---

⁵⁹ Bratholm/Matningsdal s 506

gjerningspersonen og fornærmede. En tredjeperson vil således ikke kunne straffes etter straffeloven § 219 selv om han unnlater å gi klær eller mat til et hjelpetrengende barn.

Det fremgår av forarbeidene til straffeloven at kriminalloven kapittel 15 § 9, gjeldende lovs forgjenger, ”alene [gikk ut] paa den fysiske Vanrøgt, ikke på den intellektuelle eller moralske”. Forarbeidene slår imidlertid deretter fast at det her bør skje en endring. Ingen har mer krav på lovgivers omsorg enn barns beskyttelse mot ”moralsk Fordærvelse”. Foreldre som forsettelig eller grovt likegyldig bidrar til dette, påtar seg ikke bare en moralsk skyld, men de kan også med god grunn gjøres strafferettslig ansvarlige.⁶⁰

Intellektuell og moralsk vanrøgt kan også subsumeres under ”anden lignende Adferd”. Dette gjelder spesielt når handlingene har en voksen person som fornærmet. Se mer om dette nedenfor under punkt 2.5.3.

I Hålogaland lagmannsretts dom av 24. mai 1955⁶¹ ble to ektefeller dømt for ved ”Vanrøgt” å ha krenket sine plikter overfor en voksen pleiedatter med nedsatte åndsevner. Retten vurderte det slik at det var ”Vanrøgt” at pleiedatteren gikk dårlig kledd. Det fremgår av dommen at klærne fornærmede hadde på seg, da naboer tok seg av henne, bare var filler, og helt utilstrekkelige. Dette må høre til kjerneområdet for alternativet.

Også i Agder lagmannsretts dom av 29. januar 1985⁶² ble blant annet to tilfeller subsumert under alternativet ”Vanrøgt”. Det ble ansett som ”Vanrøgt” å ikke gi sønnen nok å drikke. Forholdet ble så ille at tiltaltes mor kontaktet sosialkontoret for å få dem til å snakke med datteren. Det heter i dommen:

”Retten må legge til grunn at A har forstått at hun ikke ga gutten så meget drikke han ville ha, og at hun ved enkelte anledninger nektet han å drikke når han ikke ville spise. Det må ansees bevist at hennes unnlåtelse av å gi ham nok å drikke har påført gutten lidelser i lengre tid.”

---

⁶⁰ SKM side 202 flg.

⁶¹ Høyesteretts behandling av anken gjaldt kun straffeutmålingen, jfr. Rt 1955/675

⁶² Høyesteretts behandling av anken gjaldt kun straffeutmålingen, jfr. Rt. 1986/696

I det foreliggende tilfellet resulterte vanrøkten i at fornærmede til slutt ble så syk at det stod om livet. De sakkyndige forklarte i denne sammenheng at gutten den siste uken må ha vist så klare sykdomstegn at unnlattelse av å bringe ham til sykehuset før ikke har årsak i annet enn en total neglisjering av gutten. Også barnets far, tiltalte B, ble dømt for ikke å ha oppsøkt legehjelp flere dager før gutten ble brakt til sykehuset. Retten bedømte forholdet som en ”grov vanskjøtsel av barnet”.

Hva som kan være av relevans i forhold til vanrøgt-alternativet fremgår også av Rt. 1982 s 718. Til tross for at dommen kun gjaldt straffutmåling, og dessuten er gjenopptatt og endret, kommer retten med interessante uttalelser:

”Retten anser det meget alvorlig at tiltalte, spesielt etter at barnet mistet bevisstheten etter behandlingen den 17. september, ikke sørget for at barnet kom under legebehandling, noe som trolig kunne ha reddet barnets liv. Små barn er fullstendig prisgitt sine nærmeste, og de foresattes forklaring om et barns sykdomsbilde er av største betydning ved alvorlige overgrep mot barnet. Hvis de pårørende som i nærværende tilfelle ikke gir de nødvendige opplysninger ved delvis å skjule faktiske omstendigheter, vil en påført skade meget lett få langt alvorligere utfall ved at en behandling kommer for sent.”

Skillet mellom handlefrihet og ”Vanrøgt” omhandles i Oslo tingretts dom av 8. oktober 2003⁶³. Forholdet inngikk ikke i tiltalebeslutningen, men kan likevel brukes som illustrasjon. Gjennom forklaringer fra skolens sosiallærer fremkom det at fornærmede møtte tynnkledd på skolen, at han ofte var uten mat og således ofte var sulten på skolen.

Det er som nevnt den forsettlige, systematiske vanrøkten bestemmelsen primært skal forhindre. Bakgrunnen for forsømmelsen vil således være av betydning. De tilfeller der handlingen er gjort i avstraffelsesøyemed eller lignende, vil derfor være typiske eksempler som kan falle inn under bestemmelsen.

Ved betydelig skade eller døden til følge er vi over i straffeloven § 219 første ledd annet punktum som det avgrenses mot i denne oppgaven.

---

⁶³ TOSLO-2003-05791

2.5.2 "Mishandling"

Med "Mishandling" siktes det til aktive, fysiske krenkelser mot legemet. Mishandlingen kan bestå i et vidt spekter av handlinger, eksempelvis slag og spark, også der ulike gjenstander brukes til å utøve mishandlingen. "Mishandling" kan imidlertid også foreligge selv om det ikke utøves aktiv fysisk vold. Det må antas at uberettiget innesperring av et familiemedlem omfattes av bestemmelsen.⁶⁴

Hva som anses som "Mishandling", kan variere ut fra hvilke personer mishandlingen rettes mot. Jeg tar først for meg "Mishandling" av barn.

Alternativet må avgrenses mot handlinger som anses tillatt ut fra foreldrenes selvbestemmelsesrett, jfr. ovenfor under punkt 2.4. Spørsmålet blir således hva som skal kunne aksepteres i forhold til barneoppdragelse. Tradisjoner og kultur vil her kunne være relevante momenter.

Husarrest som ikke er for inngripende, og som kan begrunnes ut fra et refselsessynspunkt, må fortsatt være tillatt. Foreldrene må kunne ha tilgang til enkelte refselsesmidler for å endre sine barns uønskede fremferd. Det er særlig den overdrevne og uberettigede innesperring loven tar sikte på å ramme.

Tidligere ble det ansett opportunt å rise sine barn. Dette ble også praktisert på skolen. Til tross for at dagens samfunn stort sett har gått bort fra fysisk avstraffelse, må foreldre, ut fra praktiske hensyn og eget syn på barneoppdragelse, ha lov til å ta i bruk en viss fysisk makt overfor sine barn. Eksempelvis må foreldre kunne ta et bestemt tak i barnets arm for å ta det med ut av en butikk. Det er naturligvis ikke slike handlinger lovgiver har ment å straffe.

Når det gjelder den nærmere grensedragningen for vilkårets anvendelsesområde, gir rettspraksis veiledning.

---

⁶⁴ Bratholm/Matningsdal s 506

Klyping på armer, lår, kinn og ører, samt lugging og slag med flat hånd mot hodet og andre steder på kroppen, ble i Hålogaland lagmannsretts dom fra 2003⁶⁵ ansett for å ligge i det nedre område for anvendelse av straffeloven § 219. I det foreliggende tilfellet pleide tiltalte foruten å klype, lugge og slå med flat hånd mot hodet, dessuten å ta tak i barnets øre og vri rundt. Det hendte også at de fikk dask på baken, noen ganger på ”blanke messingen”.

Bortsett fra de tilfeller da den fysiske avstraffelsen var begrunnet i at tiltaltes stesønn ”gjorde seg ut”, skjedde voldsutøvelsen når barna slåss eller laget bråk. Tiltalte begrunnet sine handlinger med at han måtte ”gå imellom for å skille dem, blant annet ved å holde dem i armene. Det var nødvendig å ta tak i barna for å få dem til å høre etter.” Lagmannsretten slo imidlertid fast at tiltaltes handlinger oversteg det som kan karakteriseres som nødvendig grensesetting, og at handlemåten var krenkende overfor barna.

Også Frostating lagmannsretts dom av 1. desember 1997⁶⁶ kan illustrere den nedre grensen for hva som skal anses som ”Mishandling”. Dette var en gjenopptakelsessak hvor tiltalte ble frifunnet for alle tiltalepunktene (4-3). Til tross for at retten delte seg i saken, skyldes dette nok mer bevisbedømmelsen enn lovanvendelsen.

Flertallet utelukket ikke at tiltalte kunne ha foretatt handlinger som er uforenelig med vanlig barnestell. Det forelå imidlertid uklarhet med hensyn til hvilke handlinger som ble foretatt. Til tross for at tiltalte var tiltalt etter straffeloven § 219, ble handlingenes nærmere karakter vurdert i forhold til voldshandlinger som overstiger den nedre grense i straffeloven § 228 første ledd. Det er således tydelig at flertallet har lagt den samme terskelen til grunn.

Handlingene, som bevismessig ble lagt il grunn, bestod i at tiltalte ”la henne hardt ned” i vuggen, ”ristet” og ”slapp barnet ned” på sengen. Rettens flertall konkluderer til slutt med at den ikke fant det bevist at handlinger foretatt overfor barnet, hadde bestått i

---

⁶⁵ LH-2003-00688

⁶⁶ LF-1997-00353

voldsutøvelse i straffeloven § 228 første ledds forstand, og at handlingene ikke representerte en rettstridig handling.

Mindretallet, blant annet representert ved rettens formann og sorenskriveren, la imidlertid til grunn at tiltalte, i situasjonen da fornærmede brakk leggen, var lei og irritert. Mindretallet la til grunn at tiltalte, for å påføre barnet ubehag, slapp barnet fra cirka 60 cm høyde ned på ektesengen, i stedet for å legge henne forsiktig ned i vuggen.

Mindretallet viser også til en annen hendelse som det anså som grovere, der tiltalte mistet besinnelsen, jfr. uttrykket ”sprakk”, og ristet og kastet barnet opp i vuggen så kraftig at barnet spratt noe opp igjen.

Når forholdene ble sett i sammenheng, fremstod det for mindretallet klart at det her dreier seg om handlinger av slik krenkende karakter at det for rettsordenen var nødvendig å reagere. Det klanderverdige ble enda mer fremtredende ettersom tiltalte var klar over at fornærmede ikke var frisk. Etter mindretallets oppfatning gikk således tiltalte lengre enn hva som anses lovlig gjennom den alminnelige handlefriheten.

I Agder lagmannsretts dom av 29. januar 1985, som også angikk ”Vanrøgt”, fant retten det bevist at tiltalte ved å tvangsfore gutten hadde mishandlet ham grovt. Dette skjedde ved å binde håndleddene hans fast til en stol og bende kjevene hans med en skje eller med hendene. Deretter grep tiltalte tak i ørene for å holde hodet hans i ro. Etter at maten var ført inn, holdt tiltalte for guttens nese til han svelget.

Selv om retten la til grunn at moren var meget fortvilet over at fornærmede ikke hadde spist over lengre tid, var den brutale tvangsforingen, som påførte gutten flere sår og som åpenbart må ha vært meget smertefull for ham, på ingen måte forsvarlig.

En annen type grov ”Mishandling” var bakgrunn for Høyesteretts dom i Rt. 1973 s 911. Retten fant det bevist at tiltalte ved flere anledninger tok sin sønn i beina og holdt ham med hodet ned og ristet ham. Tiltalte hevdet selv at det bare dreiet seg om å svinge barnet. Etter rettens mening har den behandling tiltalte har gitt sin sønn under enhver omstendighet vært av en så vidt voldsom beskaffenhet, at handlingene dekkes av beskrivelsen ”riste”. Som begrunnelse trekker retten også frem tiltaltes forklaring om at

dette ble gjort for å få barnet til å slutte å gråte, og at tiltalte i denne sammenheng oppnådde sin hensikt.

En av disse episodene resulterte i fornærmedes død. "[L]eken" ble avsluttet ved at tiltalte "la barnet på sitt eget hode, med ryggen ned, tok deretter tak med sin ene hånd om begge barnets ben, og svingte det i en stor svingende bevegelse ut, ned og opp, hvoretter han skiftet tak og tok tak i barnet på vanlig måte med begge hender." Retten slår fast:

"... selv om en utelukkende holder seg til den forklaring tiltalte selv har gitt for så vidt angår den behandling barnet var utsatt for, anses denne for å være av en slik art at den fullt ut svarer til gjerningsbeskrivelsen i tiltalebeslutningen..."

Tiltalte var også satt under tiltale for "Mishandling" for å ha sluppet sin sønn mot en stolrygg slik at barnets rygg traff den så hardt at det ble brudd mellom 7. og 8. brystvirvel. Etter tiltaltes egen forklaring glapp han barnet mens han matet det på sitt fang. Til dette uttalte retten:

"Retten finner det ikke tilstrekkelig bevist at bruddet oppsto på den måte som er beskrevet i tiltalebeslutningen, og finner under enhver omstendighet at tiltaltes behandling av barnet ved denne anledning, selv om det nok kunne være klanderverdig og betegnes som uforsiktig, ikke kan betegnes som `vanrøgt, mishandling eller lignende adferd`".

Det tillates altså et spillerom, også ved uforsiktighet. Dessuten krever skyldkravet at handlingen er foretatt forsettlig.

Det må tas spesielle hensyn til spedbarn. Denne gruppen av barn tåler ekstremt lite, og fysiske irettesettelser skal ikke brukes som påvirkningsmiddel. Barnet har heller ikke forutsetninger for å forstå irettesettelser og vil derfor heller ikke kunne endre sin adferd.

Hvorvidt barns individuelle forhold kan utvide foreldrenes handlefrihet etter straffeloven § 219, ble omtalt i Hålogaland lagmannsretts dom, publisert LH-2003-00688. De to minste barna (tvillinger) til tiltalte hadde diagnosen ADHD og Tourettes syndrom, som blant annet fører til hyperaktivitet og svekket impuls kontroll.

Det var på det rene at barnas sykdom bød på store utfordringer for tiltalte i det daglige. Sykdommene medførte imidlertid at barna var særlig sårbare for overgrep. Barna var

prisgitt tiltalte som sin omsorgsperson. Tiltalte ble av denne grunn ikke innvilget noen større handlefrihet. Dommen gir tvert imot støtte for at barns individuelle forhold skjerper kravet til foreldrenes eller andre omsorgspersoners handlemåte.

Det neste spørsmålet er hva som faller inn under "Mishandling" overfor voksne personer, særlig ektefeller og samboere.

Å holde en person fast dersom denne er i fare for seg selv eller andre kan ikke karakteriseres som "Mishandling". Det må også aksepteres at en person blir dyttet bort dersom denne opptrer irriterende eller dette gjøres for å forsvare seg selv.

Spontane legemsfornærmelser i form av slag med åpen hånd, lugging mv ble i Frostating lagmannsretts dom av 8. mars 1995⁶⁷ ikke ansett som "Mishandling eller anden lignende Adferd" etter straffeloven § 219. Tidligere praksis angående § 219 ble brukt som begrunnelse. Retten var av den oppfatning at foreliggende domfellelser etter § 219 "synes å gjelde grove krenkelser, hvor for eksempel straffeloven § 229 er anvendt i konkurrans.", eller dersom det har vært snakk om legemsfornærmelser av "vedvarende og meget alvorlig art."

Etter min oppfatning kan det stilles spørsmål ved lagmannsrettens rettsanvendelse. Dersom gjerningen faller inn under § 228, må den også anses som "Mishandling" i straffeloven § 219's forstand. Det fremgår av domsgrunnene at fornærmede, under samlivet, "ved en rekke anledninger [ble] utsatt for voldsbruk ... Volden besto ofte i at hun fikk slag med åpen hånd mot hodet eller mot kroppen. Ved andre anledninger ble hun slengt i gulvet eller lugget i håret." Disse handlingene må anses som "Mishandling". Dette støttes også av senere rettspraksis rundt § 219. Spørsmålet om § 219 kan anvendes i konkurrans med § 228, vil ikke bli behandlet.

Retten har heller ikke tatt i betraktning de psykiske aspektene ved handlingene i denne saken, som særlig gjaldt nedverdiggende adferd og psykisk krenkelser. Jeg kommer tilbake til denne dommen under "anden lignende Adfærd" i punktet under.

---

⁶⁷ LF-1995-00103

I Oslo tingretts dom av 13. juni 2002⁶⁸ ble tiltalte dømt for blant annet overtredelse av straffeloven § 219. I tillegg til domfellelse for mer ”tradisjonell” ”Mishandling” i form av slag, spark og trusler, ble tiltalte også dømt for regelmessig å ha låst fornærmede inne i leiligheten når de ikke var ute sammen. Videre låste tiltalte inn maten de hadde når han selv ikke var til stede i leiligheten. Retten fant det dessuten bevist at tiltalte hadde nektet fornærmede både å gå ut alene og nektet henne å ha kontakt med andre mennesker. Handlingene ble ikke nærmere subsumert under de ulike alternativer.

Ut i fra det ovennevnte er det imidlertid naturlig å anse innesperringen av fornærmede som ”Mishandling”. Dette støttes også av domsgrunnene, jfr. ”... de forhold tiltalte allerede er funnet skyldig i har karakter av mishandling. Også de øvrige forhold retten vil komme til å finne tiltalte skyldig i, ... har karakter av mishandling og krenkelse av tiltaltes plikter mot ektefellen.” Når det gjelder integreringsproblematikken, vises det til behandlingen under punkt 2.5.3.2.

2.5.3 ”Anden lignende Adfærd”

Med ”anden lignende Adfærd” siktes det særlig til tilfeller av psykisk vanskjødsel og terror. Denne typen av handlinger er vanligvis ikke vernet etter de alminnelige straffebestemmelsene. Begrunnelsen for dette knytter seg til det mer bagatellmessige preg denne type handlinger har der de utøves mot en ukjent tredjeperson.

I nære relasjoner vil imidlertid slike handlinger kunne ha et svært alvorlig preg. Dette skyldes særlig den avhengigheten og det skjeve styrkeforholdet som foreligger mellom fornærmede og gjerningspersonen.

Krenkelsen gjennom ”anden lignende Adfærd” har på denne bakgrunn en nær sammenheng med hvorfor fornærmede kan utvikle ”medavhengighet” til sin voldelige samlivspartner, jfr. punkt 2.2.2.4. Den psykiske mishandlingen kan ses på som en viktig del av gjerningsmannens utøvelse av makt og kontroll. Det er kun ved å sanksjonere

---

⁶⁸ TOSLO-2002-03379

mot slike handlinger påtalemyndigheten får med helheten ved pliktkenkelsen, jfr. ”leve i volden”.

Også andre typer av handlinger, som for eksempel grove ærekrenkelses og nedverdiggende behandling for øvrig, kan medføre straffereaksjon etter bestemmelsen.⁶⁹

2.5.3.1 Psykiske krenkelses

At psykisk terror omfattes av ”anden lignende Adfærd”, følger av Gulating lagmannsretts dom av 28. juni 2004.⁷⁰

Fornærmede i saken forklarte at samlivet var preget av ”utrygghet, uforutsigbarhet og en helt ubeskrivelig angst”. Tiltalte kom til stadighet med trusler mot fornærmede. Ved en anledning spylte tiltalte fornærmede med vannslange midt på natten i egen seng (legemsfornærmelse). Tiltalte hadde også til stadighet forulempet fornærmede ved å vekke henne om natten og holde henne våken.

Lagmannsretten la også til grunn at tiltaltes sønn var blitt plaget og terrorisert. Tiltalte hadde ved flere tilfeller vekket sønnen, blant annet for å bryte eller bokse, eller for at han skulle danse og opptre for tiltalte og hans kamerater. Retten la videre vekt på at fornærmede overvar flere episoder med vold mot moren i hjemmet. Fornærmede var sengevæter frem til 12 års alderen. Ved en anledning fikk han en av sine urinvåte truser gnidd i ansiktet (legemsfornærmelse). Ved en annen anledning spikret tiltalte sønnens rullebrett på veggen. Sistnevnte forhold var riktignok ikke straffbart, men viste, etter rettens oppfatning, tiltaltes holdning og væremåte overfor sønnen. Tiltalte gjorde også hele tiden ting for å ”skremme livet av” fornærmede. Tiltalte uttalte også ved flere anledninger at han ønsket at hans sønn C ikke var født.

I Borgarting lagmannsretts dom, publisert LB-1998-02366, ble tiltalte dømt for sedlighetsforbrytelser ved siden av straffeloven § 219 og § 228, 1 ledd. Når det gjaldt forholdet til § 219, uttalte retten:

---

⁶⁹ Bratholm/Matningsdal s. 506

⁷⁰ LG-2003-14046. Høyesteretts behandling av saken angikk ikke lovanvendelsen etter straffeloven § 219

”Lagmannsretten ser det slik at tiltalte skapte en tilværelse for sin familie preget av terrorlignende tilstander. Barna gikk etter hvert i en bort i mot konstant frykt for han - uten noen fornuftig grunn – skulle gå løs på dem. Barna har lidt både fysisk og ikke minst psykisk.”

Begge dommene belyser, ved å legge betydelig vekt på de psykiske aspektene ved handlingene, helheten og de nære sammenhenger som vold i nære relasjoner utgjør. I mange tilfeller vil den psykiske terroren oppleves som langt verre enn fysiske krenkelser. Ved at også de psykiske aspektene vektlegges, fremheves derved helheten som pliktkrenkelser i nære relasjoner utgjør.

Frostatings lagmannsretts dom 1995-00103 bør i den forbindelse nevnes. Tiltalte i saken ble ikke dømt etter straffeloven § 219. I tillegg til at retten ikke anså de fysiske krenkelsene som ”Mishandling”, se ovenfor under punkt 2.5.2, synes heller ikke retten å ha tatt tilstrekkelig hensyn til de psykiske aspektene.

Fornærmede ble av tiltalte jevnlig kalt for ”hore” og ”ludder”. Det fremgår videre av dommen at årsaken til den fysiske mishandlingen kunne være at fornærmede ikke hadde gjort slik som tiltalte ønsket - ”lystret ordre”, eller ga uttrykk for uenighet. Fornærmede opplyste i retten at hun stadig levde i frykt for å bli utsatt for vold, og at hun så langt det var mulig forsøkte å opptre slik at tiltalte ikke skulle bli irritert på henne.

Det er nettopp vernet mot slike krenkelser som ligger i hensynene bak § 219, og som Kvinnevoldsutvalget har satt søkelyset på, jfr. ”leve i volden”. Straffeloven § 219 bør av denne grunn benyttes for å få frem alle aspekter ved gjerningspersonens væremåte og handlinger. Rt. 2004 side 844 belyser også dette, men vil bli behandlet nedenfor under punkt 4.2.2.

2.5.3.2 Integrering i samfunnet

Oslo tingretts dom av 8. oktober 2003⁷¹ klargjør også innholdet av ”anden lignede Adfærd”. De ulike handlingene ble ikke subsumert nærmere under de alternativene

---

⁷¹ TOSLO-2003-05791

vilkåret oppstiller. Det må imidlertid, ut fra sammenhengen i domsgrunnene, tiltalebeslutningen og teori som nevnt ovenfor, være naturlig å subsumere noen av disse pliktkrenkelsene inn under ”anden lignede Adfærd”.

Retten fant det bevist at tiltalte aktivt hadde motarbeidet fornærmedes integrering i det norske samfunnet. Dette skjedde både ved å nekte henne og ved å kontrollere hennes kontakt med andre mennesker. Fornærmede hadde ikke adgang til å bevege seg utenfor hjemmet uten tillatelse. Da fornærmede, etter initiativ fra barnevernet, begynte på norskkurs, kom dessuten tiltalte og hentet henne etter kurssets slutt.

Fornærmede ble videre tvunget til å benytte en tradisjonell drakt med slør som tildekket håret og omkranset ansiktet. Hvorvidt det å presse barn og ektefelle til å gå i bestemte religiøse klær kan falle inn under alternativet er i den forbindelse et interessant spørsmål. Dette spørsmålet krever imidlertid en omfattende redegjørelse, herunder forholdet til religionsfriheten, og tillates ikke innenfor denne oppgavens rammer.

Selv om tiltalens punkt om integrering kun gjaldt tiltaltes ekskone, kommer retten i sine domsgrunner også inn på integreringen i forhold til tiltaltes barn. Barna fikk først begynne i barnehagen da barnevernet satte i gang frivillige hjelpetiltak overfor familien. Det fremkom også at det eldste barnet først kom på skolen etter at det ble sendt bekymringsmelding til barnevernet på grunn av manglende oppmøte.

Å holde barna hjemme fra barnehage må anses å høre med til foreldrenes valgfrihet og medfører således ingen pliktkrenkelse.

Når det gjelder grunnskolegang kan det å holde barna hjemme kunne hindre dem i sosial omgang, og antageligvis også i å utvikle seg åndelig og intellektuelt. Dette vil imidlertid ikke i samme grad gjelde der foreldrene har et tilfredsstillende substitutt for barnet, for eksempel ved hjemmeundervisning, begrunnet i kunnskap eller religion.

I mange tilfeller kan imidlertid det å holde barna hjemme fra skolen ses på som en naturlig del av gjerningspersonens adferd for å skaffe seg den fulle kontroll over ”sin” familie. Etter at kona er brakt til taushet, vil som regel barna stå for tur. Grunnene til å holde barna hjemme er her antageligvis de samme. Å holde dem hjemme er den sikreste

garantien overgriperen har mot at de påvirkes utenfra og således kommer i opposisjon ved å ha egne meninger om hvordan ting bør være.

Er tilbakeholdelsen en del av gjerningspersonens makt og kontroll over de øvrige familiemedlemmene, bør det derfor foreligge en pliktkenkelse etter straffeloven § 219.

2.5.3.3 Beslaglegging av penger og andre verdisaker

Et annet spørsmål er om beslaglegging av penger eller verdigjenstander omfattes av bestemmelsen. Å sitte med familiens penger kan være et naturlig ledd i mannens kontrollerende virksomhet. Fornærmede vil på denne bakgrunn kunne isoleres fra omgivelsene. Videre kan det å måtte spørre om penger anses krenkende. Gode grunner kan derfor tale for å la slik adferd omfattes av straffeloven § 219. Gjerningspersonen vil etter min mening være tilstrekkelig sikret gjennom kravet om at krenkelsen må være av kvalifisert art.

Oslo tingretts dom av 13. juni 2002⁷² kan tjene som eksempel. Her fant retten det bevist at tiltalte, ved en anledning, tok med fornærmede til en pantelåner hvor hun måtte pantsatte sine smykker mens hans selv tok pengene, og ikke sørget for at pantet senere ble innløst.

Ofte er det en nær sammenheng mellom de ulike former for pliktkenkelser. Det er på denne bakgrunn viktig å få med alle aspektene. Finner retten det bevist at gjerningspersonen har tatt alle pengene og verdisakene til fornærmede og samtidig har låst matskap, må dette anses som ”anden lignende Adfærd”.⁷³

2.5.3.4 Annen krenkende og nedverdiggende behandling

I tillegg til grove ærekrenkelser eller annen adferd som i høy grad tilkjennegir forakt,⁷⁴ vil dessuten ulike handlinger med seksuelle aspekt kunne falle innenfor.

---

⁷² TOSLO-2002-03379

⁷³ TOSLO-2002-03379 Det ble imidlertid ikke funnet bevist at tiltalte tok fornærmedes penger.

⁷⁴ Francis Hagerup, *Alminnelig Borgerlig Straffelov*, 1903, side 192

I Hålogaland lagmannsretts dom av 6. juni 1997⁷⁵ ble tiltale, ved siden av trusler og ulike former for mishandling, dømt for psykisk trakassering ved å ha sjikanert og nedverdighet fornærmede. Dette ble både gjort ved å kalle henne ludder og hore, og ved voldtekter av nærmest avstraffelsesmessig, terroriserende art.

Selv om tiltalte i saken også ble dømt etter straffeloven § 192 første ledd annet straffalternativ for voldtektene, synes det ut fra domsgrunnene at retten lar de terrorlignede aspekter også inngå i vurderingen etter straffeloven § 219 første ledd annet straffealternativ.

I Oslo tingretts dom fra 11. januar 2005 var en mann blant annet tiltalt etter straffeloven § 219 for å kalle fornærmede ”hore” og andre ukvemsord. Tiltalte kom jevnlig med nedsettende bemerkninger overfor fornærmede og hennes familie. Han beskyldte fornærmede for å ha hatt seksuell omgang med andre menn. Selv om det ble ansett å foreligge en krenkelse, ble tiltalte frikjent fordi retten ikke anså at fornærmede oppfylte vilkåret om å være ”ude af Stand til at hjelpe sig selv”, jfr. ovenfor under punkt 2.2.

At det forelå krenkende og nedverdiggende behandling av fornærmede, ble lagt til grunn i Hålogaland lagmannsretts dom av 11. januar 1997.⁷⁶ Tiltalte i saken hadde tvunget fornærmede til å postere naken og manipulere seg selv, mens han filmet det hele. Handlingen foregikk bak låst dør, mens barna var hjemme i huset. Det var av hensyn til barnas og fornærmedes egen sikkerhet at hun ikke torde å skrike. Det fremgår at hun gråt under seansen.

Alternativet ”anden lignende Adferd” vil således også kunne omfatte slike handlinger. Det er ikke tvilsomt at fornærmedes frykt, frembrakt gjennom trusler og handlinger, kan oppleves som en del av den psykiske terroren. Et seksuelt aspekt ved handlingene kan dessuten føles enda mer krenkende for fornærmede og således medføre en ytterligere undertrykkelse.

---

⁷⁵ LH-11997-00201

⁷⁶ LH-1996-00714

Det er også lagt til grunn i dommen at tiltalte, mot fornærmedes vilje, fikk henne til å iføre seg klær som han fant seksuelt opphissende, som trange tights eller kort og trangt skjørt. Dette gjaldt imidlertid bare så lenge hun befant seg innen hjemmets fire vegger sammen med tiltalte og barna.

Dette må anses å være et grensetilfelle. Som det fremkommer av dommen gjaldt dette bare innen hjemmet. Selv om fornærmede derfor ikke ble ydmyket overfor andre, noe som ville gjort handlingen mer krenkende, har handlingen et klart ydmykende og undertrykkende preg.

Graden av tvang er også relevant. Det er stor forskjell på en persons ønsker og truende opptreden. Dersom det jevnlig utøves vold, vil ofte frykten resultere i underkastelse. I dommen hadde tiltalte utøvd fysisk vold ved slag og klyping, samt trusler med revolver. Det må således kunne sies å foreligge en klar og reell frykt. Slike handlinger må fra en kvinnes ståsted anees som krenkende og nedverdiggende, og bør således omfattes.

Ved tiltalebeslutning fra Troms politidistrikt ble en person satt under tiltale etter straffeloven § 228, jfr. § 232.⁷⁷ Grunnlaget for et av tiltalepunktene var at tiltalte:

”I perioden ultimo 2002 til mai 2004 på egen bopel, ved en eller flere anledninger, la sin kone i gulvet, for deretter å sette seg over henne og slippe tarmgass mot hennes ansikt og/eller dyttet han fornærmede”.

Et nærliggende spørsmål er om dette også eventuelt isteden for burde vært subsumert under straffeloven § 219.

Det er klart at slike handlinger også angår de psykiske aspekter i et parforhold. Mannen kan her vise sin fysiske overlegenhet ved fullstendig å ydmyke kvinnen. Jeg mener dette bør anses som psykisk terror i straffeloven § 219`s forstand.

---

⁷⁷ Saken er referert i VG 26. februar 2005

2.6 Avsluttende kommentarer til del 2

Den foranstående redegjørelsen i del 2 har klarlagt straffeloven § 219's anvendelsesområde etter de alminnelige norske rettskildeprinsippene. For å få fullstendig oversikt over vernet som fornærmede i familievoldssakene nyter, må imidlertid også våre folkerettslige prinsipper, i denne sammenheng menneskerettighetene, trekkes inn. Dette gjøres i del 3 like nedenfor.

3 Norges folkerettslige forpliktelser

3.1 Innledende bemerkninger

Fornærmede er foruten å være beskyttet av straffelovens regler, også beskyttet av helt sentrale rettigheter som følger av våre folkerettslige forpliktelser. Hvor langt disse rettighetene rekker, er imidlertid uklart.

Hovedproblemstillingen i denne delen er om dagens bestemmelse, slik den er redegjort for ovenfor, oppfyller våre folkerettslige forpliktelser. Jeg behandler særlig de krav til beskyttelse som fornærmede gis av rettighetene.

Menneskerettigheter kan kort og upresist defineres som visse grunnleggende forestillinger om forholdet mellom individ og stat. Det dreier seg om rettigheter for individet uansett retts- eller samfunnssystem.⁷⁸

”Menneskerettigheter” brukes som en fellesbetegnelse på alle de folkerettslige konvensjonene som angår slike rettigheter. Det sondres mellom generelle og spesielle menneskerettighetskonvensjoner. Generelle omhandler et stort antall rettigheter, for eksempel EMK og SP. De spesielle konvensjonene tar for seg særlige emneområder, for eksempel Kvinnekonvensjonen.

Ved å trekke inn menneskerettighetene oppstår det generelle spørsmålet om rettighetenes stilling i norsk rett. Dette vil jeg behandle under punkt 3.2. Under punkt 3.3 går jeg nærmere inn på innholdet i de ulike rettighetene.

---

⁷⁸ Erik Møse, *Menneskerettigheter*, mai 2002 side 25

3.2 Menneskerettighetskonvensjonenes stilling i norsk rett⁷⁹

Norsk rett bygger på det dualistiske prinsipp. For at en ratifisert traktat skal bli en del av norsk rett, kreves derfor en særskilt rettsakt. Det sondres her mellom de menneskerettighetskonvensjonene som er ratifisert og inkorporert,⁸⁰ og de konvensjonene som er ratifisert og innført i norsk rett ved konstatering av normharmoni.⁸¹

3.2.1 De inkorporerte konvensjonene

Grunnloven § 110c, tilføyd i 1994, fastslår at det påhviler statens myndigheter å respektere og sikre menneskerettighetene, og at nærmere bestemmelser skulle gis ved lov. Dette ble fulgt opp i menneskerettsloven.

Menneskerettsloven § 1 fastslår at lovens formål er å styrke menneskerettighetens stilling i norsk rett. I følge forarbeidene skulle loven bidra til å redusere den usikkerhet som tidligere hersket om menneskerettskonvensjonenes rettslige stilling, øke kunnskapen om dem og signalisere menneskerettighetenes viktige plass norsk retts- og samfunnsliv.⁸²

Den fremgår av lovens § 2 hvilke konvensjoner som skulle inkorporeres gjennom loven. Valget falt på EMK, SP, ØSK og BK, alle med tilleggsprotokoller.

Å inkorporere en konvensjon ved lov løser imidlertid ikke nødvendigvis spørsmålet om konvensjonen eller intern lov skal gis forrang ved motstrid. For å løse dette, særlig ut fra hensynet bak loven, ble det derfor vedtatt en forrangsbestemmelse i menneskerettsloven § 3. Denne fastslår uttrykkelig at konvensjoner med protokoller

---

⁷⁹ Møse side 171 flg.

⁸⁰ Dvs. at den internasjonale tekst blir en del av norsk rett uten omskrivning.

⁸¹ Dvs. at en sammenligning mellom folkeretten og norsk rett viser at det ikke er behov for lovendring.

⁸² NOU 1993:18 *Lovgivning om menneskerettigheter* side 166 og Ot. prp. nr 3 1998-99 *om lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett* side 60

som er nevnt i § 2, skal gå foran bestemmelser i annen lovgivning. Loven er således gitt en ”semikonstitusjonell” trinnhøyde ved at den står tilbake for Grunnloven, men går foran formelle lover (lex superior-prinsippet).

Hvorvidt det foreligger motstrid, avhenger dels av en tolkning av tradisjonelle norske rettskildefaktorer, og dels av hvilke krav konvensjonene stiller. Det foretas her en ”toleddet øvelse” der først innholdet av den norske regelen utpensles, se oppgavens del 2, før man deretter ser om dette innholdet tilfredsstillende konvensjonens krav, jfr. nedenfor i punkt 3.3.

Er det tvil om hvordan en inkorporert menneskerettighetskonvensjon skal forstås, må norske domstoler foreta en selvstendig tolkning av konvensjonen. Ved en tolkning av EMK skal den norske domstolen benytte samme metode som domstolen, med den reservasjon at det i første rekke er domstolen som skal utvikle konvensjonen. Der tolkning av en inkorporert konvensjonsbestemmelse ut fra en slik bedømmelse har de beste grunner for seg og kommer i strid med annen norsk lovgivning, skal konvensjonsbestemmelsen etter § 3 gå foran.⁸³

Således vil rettigheter etter EMK, ØSK, SP og BK gå foran interne norske bestemmelser ved motstrid.

3.2.2 De ikke-inkorporerte konvensjonene

Utenom Barnekonvensjonen ble ingen andre sær-konvensjoner inkorporert gjennom menneskerettighetsloven. Hvordan skal en konflikt mellom norsk rett og en slik konvensjon løses?

Straffeloven § 1 annet ledd gjelder kun i de tilfeller det er til siktedes fordel og vil derfor ikke gi veiledning i oppgavens kontekst.

---

⁸³ Rt. 2002/1216 (Førerkortsaken)

For konvensjoner som ikke er inkorporert, er det generelle utgangspunktet at norsk rett går foran etter de retningslinjer som følger av OFS-saken.⁸⁴ Det fulgte her av presumsjonsprinsippet at norsk rett antas å være i samsvar med Norges folkerettslige forpliktelser. Men i de tilfellene det ikke har vært mulig å oppnå harmoni fordi det er klar motstrid mellom reglene, ville norsk lov måtte gå foran.

Presumsjonsprinsippet er utviklet gjennom rettspraksis. Gjennomslagskraften av prinsippet vil være avhengig av karakteren av de aktuelle folkerettslige forpliktelsene og hvilket rettsområde som den nasjonale rettsregelen er knyttet til. Også før menneskerettsloven ble grunnleggende menneskerettigheter tillagt stor vekt ved fortolkningen av norske rettsregler. Dette taler for å gi de ikke-inkorporerte konvensjonene betydelig gjennomslag i norsk rett.

For å gi sær-konvensjoner gjennomslag i konflikt med en intern norsk rettsregel, taler også menneskerettsloven § 1. Denne bestemmelse er generell, og formuleringen her ble valgt for å understreke at også de menneskerettskonvensjoner som ikke ble inkorporert, fremdeles skulle anses som tungtveiende rettskilder.⁸⁵

Dessuten gjelder Grunnloven § 110c for alle menneskerettskonvensjoner. Grunnloven § 110c anses ikke bare som en ren programerklæring, som Grunnloven § 110 om retten til arbeid, men har et rettslig innhold. Det fremgår av forarbeidene at første ledd skal anses som en helt generell henvisning til alle menneskerettskonvensjonene.⁸⁶ Dette fremgår dessuten av fotnoten til bestemmelsen, som bruker ”bl.a.”. Bestemmelsen har en klar symbolfunksjon og skulle også fungere som en bindende politisk retningslinje. Prinsippet i første ledd vil også være et viktig tolkningsmoment for lovgivning og forskrifter.

Videre kan nevnes at det jobbes konkret med å inkorporere Kvinnekonvensjonen i norsk rett. Det er derfor antagelig et tidsspørsmål før konvensjonen står i samme stilling som de eksplisitt nevnte konvensjonene i menneskerettsloven § 2.

---

⁸⁴ Rt. 1997/580

⁸⁵ Ot. prp. nr 3 1998-99 side 60

⁸⁶ NOU 1993:18 side 156-160

På denne bakgrunn må også Kvinnekonvensjonen gis forrang dersom det skulle oppstå en motstrid med norske straffebestemmelser og de internasjonale forpliktelsene, og hvor en løsning ikke kan finnes ved en harmoniserende tolkning.

3.3 Innholdet i de aktuelle konvensjoner

Når det gjelder Den europeiske menneskerettighetskonvensjon, er det hovedsakelig artiklene 3 og 8, men til dels også artikkel 2, som er relevante i forhold til § 219. Disse artiklene tilsvarer SP art. 7, art. 17 og art. 6. Også relevante rettigheter som fremkommer fra Barnekonvensjonen og Kvinnekonvensjonen, vil bli behandlet.

Som det vil fremgå nedenfor, er det en nær sammenheng mellom rettighetene etter de ulike konvensjonene. Domstolen bruker da også bestemmelsene i sammenheng når innholdet i rettighetene klargjøres.

Jeg vil av plasshensyn kun gå inn på noen eksempler ved de ulike konvensjonene for å belyse oppgavens problemstilling. Når det gjelder en mer grundig gjennomgang, vises det til Møses ”Menneskerettigheter”.

3.3.1 Forbudet mot tortur, umenneskelig og nedverdiggende behandling

EMK art. 3 fastslår at ingen skal utsettes for tortur, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff.

Ordlyden definerer ikke begrepene nærmere. Det må derfor ses hen til konvensjonspraksis når det gjelder forholdet mellom begrepene. I denne sammenheng kan nevnes EMDs dom, Ireland vs. UK.⁸⁷ Det fremgår her at behandlingen evt. straffen må være over et minstenivå før art. 3 kan anvendes. Dette vil bero på en konkret vurdering, der særlig behandlingens art, varighet og virkninger utgjør viktige momenter.

---

⁸⁷ Application no. 5310/71

Men også offerets kjønn, alder og helsetilstand kan være relevant. Terskelprinsippet er således relativt.⁸⁸

Kommer forholdet over denne terskelen og dermed inn under bestemmelsen, beror det på graden av lidelse hvilke av begrepene som kan anvendes. Tortur er forbeholdt de mest ekstreme tilfellene.⁸⁹ For tortur vil også FNs torturkonvensjon kunne komme supplerende inn.⁹⁰

Heller ikke ordlyden i SP art. 7 definerer begrepene tortur, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff. I følge komiteens generelle kommentar beror det på handlingens art, formål og alvor om den skal anses forbudt. Behandlingen omfatter både fysiske og psykiske virkninger.⁹¹ Kommentaren peker også på statenes plikt til å sikre at art. 7 gjennomføres effektivt, og at denne sikringsplikten gjelder uansett om behandlingen påføres av personer som handler i offisiell egenskap eller ikke. Dette vil således også gjelde overfor privatpersoner.

Når det gjelder annen relevant praksis fra EMD i forhold til pliktkenkelser i nære relasjoner, kan det vises til A vs. UK,⁹² som angikk kroppslig refselse. Her var en ni år gammel gutt påført flere slag med stokk av sin stefar, som hadde benyttet betydelig kraft. EMD fant forholdet tilstrekkelig grovt for å falle inn under art. 3. Det ble videre fremhevet at EMK art. 1 pålegger statene å sikre at individene innenfor deres jurisdiksjon ikke utsettes for mishandling, herunder når den utøves av private individer. Det ble i denne sammenheng vist til BK art. 19 og 37 om barns og andre særlig sårbare individers behov for et særlig vern gjennom en effektiv forebygging av denne typen krenkelser.

---

⁸⁸ Punkt 162

⁸⁹ Punkt 167

⁹⁰ Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (1984)

⁹¹ General comment 20 (1992) Prohibition of torture and cruel treatment or punishment

⁹² Application no. 25599/94, pkt. 19-24

Det kan også vises til *Z m.fl. vs. UK*.⁹³ Fordi barnevernsmyndighetene hadde unnlatt å gripe inn i et familieforhold der barna var utsatt for mishandling og generell forsømmelse fra foreldrene, fant domstolen at EMK art. 3 var krenket.

Således vil også pliktkenkelsene som er gjengitt ovenfor under punkt 2.5, etter en nærmere vurdering, kunne falle inn under denne artikkelen. Dette vil for eksempel gjelde den systematiske, langvarige undertrykkelsen ved bruk av fysisk og psykisk vold.

3.3.2 Retten til respekt for privatliv, familieliv mv.

EMK art. 8 og SP art. 17 verner retten til privatliv, familieliv, hjem og korrespondanse. Prinsippene er her de samme, selv om formuleringene er noe ulike. Konvensjonspraksis viser at det ikke alltid kan trekkes noen skarp grense mellom rettighetene. Begge bestemmelsene gir først og fremst vern mot inngrep, men etter omstendighetene kan de også innebære en plikt for staten til å treffe positive tiltak for å sikre rettighetene, eventuelt til fordel for andre individer.⁹⁴ Se i denne sammenheng *Osman v. UK* i punktet 3.3.3 nedenfor.

I denne oppgaven er det den delen av EMK art. 8 og Sp art 17 som angår retten til respekt for sitt privatliv, som er av interesse. Kjernen her er den fysiske integritet. I denne sammenheng gir art. 8 et vern som supplerer art. 3 om tortur, umenneskelig og nedverdiggende behandling eller straff. For denne rettigheten stilles det, i motsetning til art. 3, ikke opp et vilkår om at krenkelsen må være over en viss terskel.

”Respekt for privatlivet” er et vidt begrep og kan ikke defineres uttømmende. Det omfatter ikke bare den innerste private sfære, men også i noen grad retten til å etablere og utvikle kontakt med andre mennesker.⁹⁵

---

⁹³ Application no. 29392/95

⁹⁴ Møse side 400-401

⁹⁵ *Niemitz v. Germany*, Application no. 13710/88 pkt. 29

Som det fremgår av redegjørelsen for ”anden lignende Adfærd” i punkt 2.5, verner også straffeloven § 219 retten til integrering. Således vil EMK art 8 kunne påberopes i familievoldstilfellene der integrering nektes og staten ikke har foretatt tilstrekkelige tiltak for å beskytte rettigheten.

3.3.3 Retten til liv

Retten til liv fremgår av EMK art. 2(1). Første setning fastslår en generell plikt til å sikre retten til livet, og det er dette som er relevant i oppgavens kontekst, mens forbudet mot å ta liv fremgår av art 2(1) annen setning og art. 2(2).

På bakgrunn av EMDs dom, *Osman vs. UK*⁹⁶ må art 2(1) første setning også forstås slik at staten må foreta seg egnede skritt for å sikre livet til personer innenfor sin jurisdiksjon. Art. 2 medfører dermed, under visse omstendigheter, en positiv plikt for myndighetene til å treffe forebyggende tiltak for å beskytte en person som står i fare for å miste livet på grunn av andres kriminelle handlinger. I denne sammenheng vil det være avgjørende om klageren kan godtgjøre at landets myndigheter ikke har gjort alt som med rimelighet kunne forventes av dem for å avverge en reell og umiddelbar fare for livet, som de hadde eller burde hatt kunnskap om.

Kommisjonen har imidlertid uttalt at art. 2 ikke rekker så langt at myndighetene må forhindre enhver mulig vold.⁹⁷ At bestemmelsen ikke gir personer som føler seg truet krav på livvakt, i hvert fall ikke på ubestemt tid, må være nokså opplagt.

SP art. 6 skal ikke tolkes restriktivt slik at staten også må treffe positive tiltak. Staten er forpliktet til å forebygge krig, folkemord og andre former for utbredt vold.⁹⁸ Tatt i betraktning at minst 20.000 personer på landsbasis blir utsatt for vold i nære relasjoner, er det nærliggende å anføre at staten også burde være forpliktet til å

---

⁹⁶ Application no. 23452/94, pkt. 113-122

⁹⁷ Case of X v. Ireland, Commission Decision, Application no. 6040/73

⁹⁸ General comment 6 (1982) The right to life

forebygge denne typen vold i større utstrekning. Hvor langt den positive forpliktelsen rekker, er imidlertid uklart.

3.3.4 Rettigheter etter Kvinnekonvensjonen

Ved siden av Den europeiske menneskerettighetskonvensjon og FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter, inneholder også Kvinnekonvensjonen bestemmelser om overgrepsofres rettigheter.

Når det gjelder vold mot kvinner, har Kvinnekonvensjonen lagt grunnlaget for en utvidet fortolkning av de internasjonale standardene ved å stadfeste at staten ikke bare har et overordnet ansvar for å respektere kvinners grunnleggende rettigheter, men også en positiv forpliktelse til å forsvare og virkeliggjøre disse rettighetene.

Kvinnekonvensjonen går langt i å fastsette en positiv forpliktelse for staten. Etter art. 2(e) påligger det statene ”å treffe tjenelige tiltak for å sikre at ingen personer, organisasjoner eller foretak diskriminerer kvinner.” Staten pålegges etter art. 5(a) å treffe egnede tiltak ”for å endre menns og kvinners sosiale og kulturelle adferdsmønstre med sikte på å få avskaffet fordommer og skikk og bruk ... som bygger på forestillinger om at det ene kjønn er mer eller mindre verdt enn det andre...”

Det nevnes i denne sammenheng at FN⁹⁹ i forbindelse med overvåking av Kvinnekonvensjonen har kommet med kritikk av hvordan Norge bekjemper vold mot kvinner. Det heter i uttalelsen fra komiteen:

”The Committee urges the State ... to intensify its effort to adress the issue of violence against women, including domestic violence, as an infringement of woman’s right.”¹⁰⁰

Uttalelsen sier ingenting om at Norge faktisk har brutt sine forpliktelser etter konvensjonen, men gir en klar oppfordring til å gjøre mer enn man tidligere har gjort for å bekjempe vold mot kvinner.

---

⁹⁹ Committee on the Elimination of Discrimination against Women (Kvinnediskrimineringskomiteen)

¹⁰⁰ CEDAW A/58/38, 2003

3.3.5 Rettigheter etter Barnekonvensjonen

Barnekonvensjonen legger til grunn at de øvrige menneskerettighetskonvensjonene beskytter alle individer, og således også barn. Barnekonvensjonen vil på denne bakgrunn i hovedsak gjenspeile de rettigheter som finnes i SP og ØSK. Barn har imidlertid på grunn av sin fysiske og mentale umodenhet behov for spesielle vernetiltak og særskilt omsorg. Det spesielle med konvensjonen er at rettighetene er tilpasset barnas situasjon også når det gjelder anvisning på hvilke tiltak statene skal treffe.

I konvensjonens artikkel 3(1) finnes et overordnet prinsipp om at barnets beste alltid skal være et grunnleggende hensyn ved vurdering av handlinger som berører barn, enten de foretas av offentlige eller private velferdsorganisasjoner, domstoler, administrative myndigheter eller lovgivende organer.

Etter art. 19 skal partene treffe alle egnede lovgivningsmessige, administrative, sosiale og opplæringsmessige tiltak for å beskytte barnet mot alle former for fysisk eller psykisk vold. Dette gjelder også skade eller misbruk, vanskjøtsel eller forsømmelig behandling, mishandling eller utnyttning, herunder seksuelt misbruk, mens en eller begge foreldre, verge(r) eller eventuell annen person har omsorgen for barnet.

Art. 37 medfører at partene skal sikre at ikke noe barn "utsettes for tortur eller annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff".

Hvorvidt Barnekonvensjonen går lenger enn de øvrige konvensjonene i å pålegge statene positive forpliktelser, er uklart. Konvensjonens ordlyd gir imidlertid støtte for et slikt syn. Artiklene bygges ikke opp ved "barnet skal...", men "partene skal...". Således gjelder ikke rettighetene bare mellom stat og barn, men også forholdet mellom stat og barn/foreldre, og forholdet mellom barn og foreldre.

3.4 Oppsummering

De internasjonale menneskerettigheter gir i utgangspunktet vern til enkeltpersoner mot statelige overgrep. At staten skal hindre overtramp fra sine organer, omtales som negative menneskerettighetsforpliktelser. Statens ansvar strekker seg imidlertid som nevnt lenger enn til å sørge for at egne representanter respekterer rettighetene. Den kan også være ansvarlig for private personers handlinger og unnlater for fordi den ikke har truffet tilstrekkelige tiltak for å sikre at krenkelser unngås. Hvor langt disse positive forpliktelse til å forsvare og virkeliggjøre rettighetene går, er imidlertid uklart. En tolkning av den enkelte bestemmelsen må være avgjørende.¹⁰¹

Hensyn tatt kritikken som har kommet fra FN i forbindelse med overvåking av Kvinnekonvensjonen, må det kunne konkluderes med at det de siste årene har vært et stadig økende fokus på fornærmedes rettigheter, og derved også grensene for statens positive forpliktelser.

---

¹⁰¹ Møse side 93

4 Hvordan bør vernet mot pliktkenkelser i nære relasjoner være?

4.1 Endringsforslagenes anbefalinger

Som nevnt innledningsvis har Straffelovkommisjonen og Kvinnevoldsutvalget foreslått endringer i straffeloven § 219.

4.1.1 Straffelovkommisjonen¹⁰²

Hovedkonklusjonen til utvalget var:

”I nyere rettspraksis brukes denne delen av bestemmelsen ofte i tilfeller hvor også andre straffebud kan anvendes på de aktuelle handlingene, for eksempel straffebudene mot legemskrenkelser, trusler, frihetsberøvelse og seksualovertridelser. Kommisjonen legger til grunn at de straffebudene som retter seg mot de konkrete handlingene, i tilstrekkelig grad dekker slike tilfeller. Opphevelse av strl § 219 vil derfor ikke svekke det strafferettslige vernet mot slike handlinger i familieforhold.

...Psykisk mishandling og andre former for omsorgssvikt enn de nevnte omfattes også av det andre handlingsalternativet i strl § 219. Kommisjonen er ikke kjent med at strl § 219 i nyere tid har vært benyttet i andre tilfeller enn de som uansett dekkes av straffebudene mot legemsovertridelser mv. Der hvor slike straffebud likevel ikke er dekkende, legger kommisjonen til grunn at man i våre dager heller bør la sakene bli håndtert av det sosiale hjelpeapparatet enn av strafferettspleien. Strl § 219 foreslås på denne bakgrunn ikke videreført.”

4.1.2 Kvinnevoldsutvalget¹⁰³

I forhold til behovet for en ny straffebestemmelse er utvalgets anbefaling:

”Utvalget anbefaler at det innføres en ny straffebestemmelse som rammer vold mot kvinner i nære relasjoner. Bestemmelsen bør utformes slik at den fanger opp kompleksiteten i denne type vold, og den bør også ramme psykisk vold.”

---

¹⁰² NOU 2002:4 side 407-408

¹⁰³ NOU 2003:31 side 146

4.2 Vurdering av utredningsarbeidene

4.2.1 Straffelovkommisjonens delutredning VII

Er Straffelovkommisjonens vurdering av behovet for regelen riktig?

Denne vurderingen knytter seg særlig til hvorvidt kommisjonens utredning bygger på rett faktum. Det er først gjennom Kvinnevoldsutvalgets utredning nye faktabeskrivelser om vold i nære relasjoner fremkommer.

Jeg er, i likhet med Straffelovkommisjonen, enig i at de fleste krenkelser i nære relasjoner også kan subsumeres under de alminnelige bestemmelsene om legemsfornærmelser, trusler, frihetsberøvelse og seksualforbrytelser. Dette gjelder særlig de handlinger som subsumeres under alternativet ”Mishandling” etter straffeloven § 219.

Jeg er imidlertid uenig i at de tilfellene som ikke dekkes av de ovenfor nevnte alminnelige bestemmelsene, er ubetydelige. Derfor er jeg heller ikke enig i at vernet ikke svekkes.

Som det fremkommer av oppgavens del 2 og 3, har straffeloven § 219, etter min mening, et større anvendelsesområde enn straffelovkommisjonen synes å ha lagt til grunn i sin utredning. Særlig i forhold til ”annen lignende Adferd” vil straffeloven § 219 ha et selvstendig anvendelsesområde, som ikke ivaretas tilstrekkelig ved de alminnelige bestemmelser. Nektelse av integrering i det norske samfunnet eller psykiske krenkelser er eksempler på dette.

Ved å anvende straffeloven § 219 får man frem alle aspektene ved pliktkenkelsen, jfr. ”lever i volden”, og særlig det krenkende som ligger i avhengighetsforholdet som har oppstått som følge av gjerningspersonens makt og kontroll. På denne bakgrunn bør straffeloven § 219 utgjøre et selvstendig punkt i påtalemyndighetenes tiltalebeslutning.

Etter å ha slått fast at straffeloven § 219 har et så omfattende anvendelsesområde kan det spørres om dette bør avhjelpes gjennom sosialapparatet. Etter min mening bør

handlinger som for eksempel å nekte integrering i samfunnet være straffesanksjonert for at man effektivt skal kunne hindre slike krenkelser.

Når det gjelder handlingens psykiske aspekter, har de etter Straffelovkommisjonens utredning blitt stadig mer vektlagt i rettspraksis. Det kan derfor ikke utelukkes at utvalget hadde kommet frem til en annen løsning i dag.

4.2.2 Kvinnevoldsutvalget

Også enkelte av vurderingene i Kvinnevoldsutvalgets utredning er det etter min mening grunn til å stille spørsmål ved.

Utvalget synes ikke å være oppmerksom på at dagens vern omfatter den psykiske volden som voldsutsatte kvinner i stor utstrekning utsettes for. Utvalget nevner en del handlinger det mener ikke er omfattet, herunder blant annet "... at mannen har fjernet telefonen og nekter henne å ringe, forbudt kvinnen å treffe slektninger, tatt fra henne nøklene eller til stadighet omtalt kvinnen nedlatende."¹⁰⁴

Som det fremgår av oppgavens del 2, omfattes imidlertid den psykiske volden som kvinner og barn utsettes for, av straffeloven § 219. Dette er lagt til grunn både i rettspraksis, juridisk teori og i Straffelovkommisjonens anbefaling.

Å nekte fornærmede å treffe slektninger eller omtale henne nedlatende vil derfor inngå i det helhetsbilde som vold i nære relasjoner representerer. I dette helhetsbildet trenger ikke de enkelte hendelser å være straffbare i forhold til andre straffebud. Bestemmelsen verner således de tilfeller der Kvinnevoldsutvalget ønsker en ny regel.

En annen mangel ved norsk straffelovgivning, er etter Kvinnevoldsutvalgets syn, at dagens strafferegler ikke fanger opp kompleksiteten i saker om vold mot kvinner og barn i nære relasjoner. Det er ikke nødvendigvis den enkeltstående handling som gjør kvinnen utsatt, men summen av voldslovbrudd. Det er nettopp den situasjonen at hun

---

¹⁰⁴ NOU 2003:31 side 144

hele tiden lever under trusselen om voldsbruk, som kjennetegner vold mot kvinner i nære relasjoner. Rettsapparatet må derfor fange opp helheten i mishandlingen og ikke se på volden og truslene som enkeltstående handlinger.

Påtalemyndighetens tiltalebeslutninger viser hvordan de ulike momentene fremgår i det helhetsbilde som vold i nære relasjoner representerer etter § 219. Oslo tingretts dom av 11. januar 2005 kan tjene som eksempel. Det heter i tiltalebeslutningens IV:

”Til tid og sted som nevnt i post I [strl. § 228, 1 ledd jfr. § 232], post II [strl § 229,1. straffealt. Jfr. § 232] og post III [strl. § 227, 1. straffealt.] forholdt han seg overfor sin daværende samboer [navn] som der nærmere beskrevet, samt (min understrekning) at han også ved gjentatte anledninger under samlivet blant annet kalte henne `hore` og/eller brukte andre ukvemsord...”

At reglene praktiseres i lys av et helhetsbilde, viser også flere nye rettsavgjørelser.

Høyesteretts avgjørelse fra 14. mai 2004¹⁰⁵ gjaldt straffeutmåling for langvarig familievold. Gjerningspersonen var tiltalt for overtredelse av straffeloven §§ 227, 228 og 229 jfr. 232. Retten uttaler:

”Sentralt i vurderingen av hvor straffverdig forholdet er, blir da ikke bare hvor grove voldshandlingene er, men også mishandlingenes varighet over tid, den psykologiske bindingen mellom gjerningsmannen og offeret, og det at handlingene skjer skjult – i hjemmet, som skulle være et trygt sted. Den frykten for vold – følelsen av å leve i et trusselregime – som blir skapt, kan oppleves som langt verre enn de enkelte voldshandlinger”.¹⁰⁶

Dommen viser i den forbindelse til Kvinnevoldsutvalgets utredning der det fremgår at volden mot kvinner ikke kan ses som fragmenterte biter av en virkelighet, og at kvinner og barn, i de tilfellene hvor volden pågår over tid, lever med en kontant trussel om vold.¹⁰⁷ Retten legger derfor til grunn at ikke hver voldsepisode kan ses på som en isolert hendelse.

---

¹⁰⁵ Rt. 2004/844

¹⁰⁶ Avsnitt 13

¹⁰⁷ NOU 2003:31 side 49

Retten synes også å være oppmerksom på de store og inngripende konsekvensene som menns vold mot kvinner i nære relasjoner kan ha for kvinnens liv.¹⁰⁸ De langsiktige skadevirkningene får således betydning ved bedømmelsen av straffverdigheten av familievold. Frykten for vold, som fornærmede hadde levd under i årevis, ble sammen med risikoen for skade på lang sikt, avgjørende for retten i forbindelse med straffeutmålingen.¹⁰⁹

Ovennevnte synspunkter gjentas i Høyesteretts kjennelse av 14. oktober 2004.¹¹⁰ Saken gjaldt straffeutmåling for familievold, bestående av trusler, vold og grovt uaktsomme voldtekter.

Disse to høyesterettsavgjørelsene vil være retningsgivende for praktiseringen av reglene rundt familievold. Avgjørelsene er eksempelvis fulgt opp av Oslo tingretts dom av 11. januar 2005.

Nyere praksis har således hatt et større fokus på kompleksiteten og helhetsbetraktningen knyttet til vold i nære relasjoner enn tidligere. Kvinnevoldsutvalgets bekymring om at det er ”viktig at rettsapparatet ikke ser volden og truslene som enkeltstående handlinger, men at helheten i mishandlingen fanges opp” utgjør således ikke, etter min oppfatning, noe stort problem.

For å få med både de psykiske aspekter og kompleksiteten i familievoldssaker, anbefaler utvalget, som allerede nevnt, at det innføres en ny straffebestemmelse. Utvalget viser i denne forbindelse til den gjeldende svenske bestemmelsen i brottsbalken § 4a som et mulig forbilde.¹¹¹

Det fremgår av lovkommentaren til brottsbalken § 4a at den nye bestemmelsen hovedsakelig tok sikte på gjentatte straffbare krenkelser som er rettet mot nærstående

---

¹⁰⁸ Avsnitt 14

¹⁰⁹ Avsnitt 18

¹¹⁰ Rt 2004/1556

¹¹¹ ”... begår brottsliga gärningar enligt 3, 4, eller 6 kap. mot en närstående eller tidigare närstående person, döms, om var och en av gärningarna utgjort led i en upprepad kränkning av personens integritet och gärningarna varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla...”

kvinner, ”grov kvinnofridskränkning”(annet ledd), men også barn og andre nærstående personer, ”grov fridskränkning” (første ledd).¹¹²

Bakgrunnen for regelen er at det ble ansett vanskelig innen det strafferettslige regelsystem å ta tilstrekkelig hensyn til det straffverdige i en gjentatt, systematisk krenkende handling som i og for seg er et resultat av enkeltgjerninger med relativt beskjeden straffverdighet, jfr. ”ganska bagatellartade gärningar”.

Det strafferettslige regelsystemet er i utgangspunktet innrettet mot enkelthandlinger som i tid og rom er avgrensede. Der slike enkeltstående handlinger blir et ledd i en gjentatt krenkelse, eller en del av et trakasserende samlivsmønster mellom parter med et ulikt styrkeforhold, kan loven eller dommen over en slik gjerning overse den samlende handlings straffverdighet. Brottbalken § 4a skulle avhjelpe dette problemet.

Det svenske kriminalitetsforebyggende rådet¹¹³ har vurdert de foreløpige effektene av bestemmelsen. Selv om det kun gjaldt foreløpige konklusjoner, og bestemmelsen kun hadde vært gjeldende for et kort tidsrom, kunne rådet imidlertid ikke se noen effekt av bestemmelsen.

Undersøkelsen viste at påtalemyndighetene hadde like store vanskeligheter med å bevise ”grovt kvinnofridsbrott” som med å bevise mishandling i hjemmet. Mange saker ble av denne grunn henlagt. Videre ble ikke de mindre alvorlige voldstilfellene anmeldt eller pådømt hyppigere enn før. Utvalget fremhever at det generelt er vanskelig å føre bevis for psykisk vold.

Det er liten grunn til å tro at dette skulle være annerledes i Norge. At en slik regel bevismessig er vanskelig å bruke i praksis, er påpekt av høringsuttalelsene fra Oslo politidistrikt.¹¹⁴

---

¹¹² Brottbalken, En kommentar. Del 1. Lena Holmqvist m.fl, 2000 side 217

¹¹³ BRÅ's rapport av 2001(Grov kvinnofridskränkning. En kartläggning.)

¹¹⁴ Side 2

Til tross for bevisproblemene i familievoldsakene, særlig å føre bevis for psykisk vold, mener Kvinnesutvalget at innføring av en ny straffebestemmelse kan ha andre effekter enn de rent rettslige i form av dom eller anmeldelse. Utvalget anser derfor de forebyggende, normative og symbolske effektene av en ny straffebestemmelse om vold mot kvinner i nære relasjoner som ”svært viktige”. De mener at dette i for liten grad er berørt av BRÅ`s rapport.

Når det gjelder den preventive effekten utvalget mener en ny ”fanebestemmelse” vil ha, kan det stilles spørsmål ved om ikke dette er tilstrekkelig ivaretatt gjennom det økte fokus på vold mot kvinner som utredningen belyser, og som domstolene har fulgt opp. Spørsmålet er således om en ny lovbestemmelse vil gjøre dette klarere og således styrke kvinnenes stilling.

Når det gjelder brottsbalken § 4a`s utforming, er det nærliggende å spørre om det samme innholdet kunne ivaretas gjennom en endring av straffeloven § 232 ved at pliktkenkelsler i nære relasjoner eksplisitt fremgikk som skjerpene omstendigheter.

I straffeloven § 232 nevnes enkelte momenter som rettsanvenderen må legge vekt på. Disse er imidlertid ikke uttømmende, jfr. ”særlig”. Forarbeidene og rettspraksis foreskriver at det må anlegges et bredt perspektiv ved at det skal foretas en totalvurdering av om særdeles skjerpene omstendigheter foreligger i den konkrete saken. Er voldsovergrepet for eksempel av særlig nedverdiggende karakter, eller ledsaget av trusler eller andre krenkelsler, er dette momenter som kan få vekt i totalvurderingen.

Det kan stilles spørsmål ved om det overhodet er behov for å legge til formuleringen i § 232. En lovendring vil i denne sammenheng ha en viss symbolverdi, men viktigst vil være at den pålegger rettsanvenderen å ta hensyn til at volden er utøvd av nærstående.¹¹⁵

Således bør straffeloven § 232, etter min mening, endres slik at pliktkenkelsler i nære relasjoner fremgår eksplisitt av bestemmelsens oppregning.

---

¹¹⁵ Oslo politidistrikt høringsuttalelse side 4-5

Kvinnevoldsutvalget vil innføre en ny straffebestemmelse som retter seg spesielt mot vold mot kvinner i nære relasjoner. Etter min oppfatning bør det være handlingen som står i fokus og ikke personen som utsettes for den. Bestemmelsen bør i tilfelle favne videre, slik at den også fanger opp de fleste nære relasjoner hvor det er vanlig med felles bopel.

Kvinnevoldsutvalget hevder videre at Norges internasjonale forpliktelser taler for å innføre en ny straffebestemmelse. Det hevdes at vold mot kvinner er et brudd på kvinners menneskerettigheter fastslått i blant annet Kvinnekonvensjonen.

Som det fremgår ovenfor om våre folkerettslige forpliktelser, kan vold mot kvinner medføre krenkelser av menneskerettighetene. Videre er Norge forpliktet til å gi enkeltindividet en lovbestemmelse som oppfyller menneskerettighetenes krav, og til å forfølge og straffe overtredelser av eventuelle krenkelser av denne lovbestemmelsen. Vi er dessuten forpliktet til å gi personen en effektiv og reell mulighet til å prøve om rettighetene eventuelt er krenket. Denne plikten til å hindre overgrep gjelder både når gjerningspersonen er offentlig tjenestemann og privatperson.

Det foreligger imidlertid betydelige praktiske problemer knyttet til å håndheve de menneskerettslige rettighetene. Dette skyldes at konvensjonens klageordning blant annet har lagt opp til at nasjonale rettsmidler er utømt, og ikke minst til at en slik prosess krever atskillige økonomiske og menneskelige ressurser. En kvinne på flukt fra voldsutøveren vil neppe ha reelle muligheter til å prøve sine rettigheter.

Menneskerettighetene er således ikke nødvendigvis egnet til å styrke kvinnenes rettstilling. En ny fanebestemmelse vil etter min oppfatning ikke endre kvinners rettstilling.

4.3 Oppsummering - Hvordan bør regelens videre liv være?

Etter mitt syn bør straffeloven § 219 opprettholdes. Til dette er det etter min mening flere gode grunner.

Bestemmelsens generelle utforming gjør den for det første egnet til å omfatte nye samfunnsforhold, for eksempel var nektelse av integrering neppe problematisk i 1902. Denne og lignende pliktkenkelsener er i høy grad aktuelle i dag, og de vil trolig bli enda mer aktuelle i tiden som kommer.

Videre omfatter regelen også de psykiske krenkelsene og kompleksiteten som kjennetegner vold i familieforhold. Disse forholdene omfattes ikke i samme grad av de alminnelige bestemmelsene om trusler, legemsfornærmelser, frihetsberøvelser og seksualforbrytelser. Dette gjør straffeloven § 219 best egnet til å få frem helhetsinntrykket av krenkelsene ved vurderingen av straffverdigheten.

Også våre internasjonale forpliktelser og den kritikken som i den senere tid har kommet mot Norge, tilsier en økt fokusering på fornærmedes rettigheter i familievoldssaker. Kritikken knytter seg til at Norge ikke i tilstrekkelig grad har sørget for beskyttelse av kvinners rettigheter. Det må være ganske åpenbart at FNs komité mot diskriminering av kvinner har vært av den oppfatning at det kan og bør gjøres mer, selv om den ikke fant at Norge hadde brutt Kvinnekonvensjonen.

Idet straffeloven § 219, etter min oppfatning, har et videre anvendelsesområde enn de andre bestemmelsene som er tenkt å erstatte denne, bør bestemmelsen også av denne grunn opprettholdes, slik at kvinners - og for så vidt barns rettigheter - i større grad kan beskyttes. En forutsetning for et effektivt vern er imidlertid at bestemmelsen også i større grad anvendes i praksis.

Avslutningsvis nevnes også at straffeloven § 219, etter min mening, også omfatter krenkelsener av det anghengighetsforholdet som kan oppstå mellom to voksne mennesker. Som allerede vist i innledningen utgjør denne gruppen et betydelig antall personer

(20.000 kvinner). Også på denne bakgrunn er det viktig at straffeloven § 219 opprettholdes.

5 Litteraturliste

Litteratur

Juridisk litteratur

Andenæs, Johs. *Alminnelig strafferett*. 5. utg. ved Magnus Matningsdal og Georg Fredrik Rieber-Mohn. Oslo, 2004

Bratholm, Anders og Matningsdal, Magnus. *Straffeloven – Kommentartutgave* (Anden del. Forbrytelser). Oslo og Bryne, 1995.

Brottsbalken. *En kommentar*. Del 1. Lena Holmqvist ... Stockholm, 2000

Hagerup, Francis. *Alminnelig Borgerlig Straffelov*. Kristiania, 1903

Kjerschow, Peder. *Almindelig borgelig straffelov og lov om den almindelige borgerlige straffelovs ikrafttreden*. Oslo, 1930

Møse, Erik. *Menneskerettigheter*. Arusha, 2002

Norsk lovkommentar (Karnov) 4. utg. Oslo, 2002

Skeie, Jon. *Den Norske Strafferett*. Oslo, 1946

Annen litteratur

Eriksen, Ingunn, *Kan hun ikke bare gå?*

Tilgang: www.krisesenter.com/innlegg/kan_hun_ikke_bare.html

Forward, S, *Men who Hate Women & The Women who Love Them*, Bantrams Books, 1986

Goldhor Lerner, H, *The Dance of Anger – A Woman`s Guide to Changing The Patterns of Intimate Relationship*, Harper & Row, 1985

Jacobson, N, Gotthan, J, *When Men Batter Women: New Insights into Ending When Men Batter Women: New Insights into Ending Abusive Relationships*, Simon & Schuster, 1998

4.2 Forarbeider

NOU 2003:31 *Retten til et liv uten vold*

NOU 2002:4 *Ny straffelov. Staffelovkommisjonens delutredning VII*

NOU 1993:18 *Lovgivning om menneskerettigheter*

Ot. prp. nr 3 1998-99 *Om lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (Menneskerettsloven)*

Ot. Forh. 1901-02

SKM – Love med forarbeider 1902

Høringsuttalelse til Kvinnevoldsutvalgets utredning – Oslo politidistrikt av 2. mars 2004

Lovregistre

1814 Kongeriget Norges Grundlov (Grunnloven) av 17. Mai 1814

§ 96

§ 110

§ 110C

1842 Lov angaaende Forbrydelser (Kriminalloven)

Kap 15 § 9

1902 Almindelig borgerlig straffelov (Straffeloven) av 22. mai 1902 nr 10

§ 1

§ 40

§ 192

§ 219

§ 222

§ 227

§ 228

§ 229

§ 232

§ 260

1981 Lov om barn og foreldre (Barneloven) av 8. april Nr. 7 av 1981

1986 Lov om adopsjon (Adopsjonsloven) av 28. Februar 1986 nr 8

§ 13

1991 Lov om ekteskap (Ekteskapsloven) av 4. juli Nr. 47 1991

1992 Lov om barneverntjeneseter (Barnevernloven) av 17. Juli 1992 Nr. 100

§ 4-12

§ 4-18

1993 Lov om registrert partnerskap (Partnerskapsloven) av 30. april Nr. 40 av 1993

1999 Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett
(menneskerettsloven) av 21. mai Nr. 30 av 1999

§ 1

§ 2

§ 3

1999 Brotsbalken (Lag 1999:845)

Kap 4 § 4a

Konvensjoner

European convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms,
Rome, 4 November 1950

Norsk tittel: Den europeiske menneskerettighetskonvensjon

Art. 2

Art. 3

Art. 8

International Covenant on Civil and Political rights, 16. December 1966

Norsk tittel: De forente nasjoners internasjonale konvensjon om sivile og
politiske rettigheter

Art. 6

Art. 7

Art. 17

International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, 16. December 1966

Norsk tittel: De forente nasjoners internasjonale konvensjon om økonomiske,
sosiale og kulturelle rettigheter

Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women av 18.
December 1979

Norsk tittel: FNs konvensjon mot kvinnediskriminering

Art. 2

Art. 5

Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or
Punishment av 10. December 1984

Norsk tittel: FNs konvensjon mot tortur

Convention on the Rights of the Child of 20. November 1989

Norsk tittel: FNs konvensjon om barnets rettigheter

Art. 3

Art. 19

Art. 37

Domsregister

Høyesterett

Rt. 2004 side 1556

Rt. 2004 side 844

Rt. 2002 side 1216

Rt. 1997 side 580

Rt. 1985 side 696

Rt. 1982 side 718

Rt. 1973 side 911

Rt. 1973 side 442

Rt. 1968 side 646

Rt. 1955 side 675

Lagmannsretten

LG-2003-14046 [Lovdata online]. Gulating lagmannsrett – Dom 2004 -06-28

LH-2003-00688 [Lovdata online]. Hålogaland lagmannsrett – Dom 2003-11-25

LB-2002-01493 [Lovdata online]. Borgarting lagmannsrett – Dom 2002-10-30

LF-2002-01148 [Lovdata online]. Frostating lagmannsrett – Dom 2003-04-08

LG-2001-01560 [Lovdata online]. Gulating lagmannsrett – Dom 2002-12-13

LB-1998-02366 [Lovdata online]. Borgarting lagmannsrett – Dom 1999-04-26

LE-1997-00694 [Lovdata online]. Eidsivating lagmannsrett – Dom 1998-02-11

LF-1997-00353 [Lovdata online]. Frostating lagmannsrett – Dom 1997-12-01

LH-1997-00201 [Lovdata online]. Hålogaland lagmannsrett – Dom 1997-06-06

LH-1996-00714 [Lovdata online]. Hålogaland lagmannsrett – Dom 1997-01-11

LF-1995-00103 [Lovdata online]. Frostating lagmannsrett – Dom 1995-03-08

Agder lagmannsretts dom av 29. januar 1985

Hålogaland lagmannsretts dom av 24. mai 1955

Tingretten

Oslo tingretts dom av 11. januar 2005

TOSLO-2004-54058 [Lovdata online]. Oslo tingrett – Dom 2004-11-02

TOSLO-2003-05791 [Lovdata online]. Oslo tingrett – Dom 2003-10-08

TOSLO-2002-03379 [Lovdata online]. Oslo tingrett – Dom 2002-06-13

Oslo tingretts dom av 1. mars 2002

Dommer av Den europeiske menneskerettighetsdomstol (EMD)

Case of Z and others v. The United Kingdom

Application no. 29392/95

Dom av 10. mai 2001

Case of Osman v. The United Kingdom

Application no. 23452/94

Dom av 28. oktober 1998

Case of A v. The United Kingdom

Application no. 25599/94

Dom av 23. september 1998

Case of Niemitz v. Germany

Application no. 13710/88

Dom av 16. desember 1992

Case of Ireland v. The United Kingdom

Application no. 5310/71

Dom av 18. januar 1978

Avgjørelser av Den europeiske menneskerettighetskommisjon

Case of X v. Ireland

Application no. 6040/73

Avgjørelse av 20. juli 1973

(Inadmissible)

Generelle kommentarer fra Menneskerettighetskomiteen

General comment 6 (1982) The right to life

General comment 20 (1992) Prohibition of torture and cruel treatment or punishment

Kritikk fra FNs kvinnediskrimineringskomite

CEDAW A/58/38 (2003)

Annet

VG 26. februar 2005

Statistisk sentralbyrå – Levekårsundersøkelsen for 2001

Det svenske kriminalforebyggende rådet (BRÅ), *Grov kvinnofridskränkning. En kartläggning*, 2000:11

(<http://www.jus.uio.no/sekr/studieinformasjon/fagsider/spesialoppgave/retningslinjer>)

Lister over tabeller, figurer m v